

Центральноукраїнський національний технічний університет
ЦЗДО
Кафедра міжнародних економічних відносин та іноземних мов

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВтаІМ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
на тему
«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ»

Виконала здобувачка вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-22з
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Тополь М.В.
« ____ » _____ 2026 р.

Керівник роботи
к.е.н., доцент

_____ Тетяна РЕШИТЬКО
« ____ » _____ 2026 р.

Рецензент

м. Кропивницький

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин та іноземних мов
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «____» _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКА) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тополь Марії Віталіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів

Решитько Тетяна Володимирівна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою є вивчення проблем й окреслення перспектив розвитку вітчизняного аграрного сектору в умовах глобальних викликів.

Завдання: дослідити сутність, особливості розвитку та фактори впливу на сучасний аграрний сектор в умовах глобальних викликів; теоретично обґрунтувати вплив глобалізації на діяльність аграрних форм господарювання; дати оцінку розвитку аграрного сектору України в контексті глобалізаційних процесів; виконати аналіз динаміки основних макроекономічних показників діяльності аграрного сектору економіки; визначити головні напрями зовнішньоекономічної діяльності національного аграрного сектору; окреслити перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доц. Решитько Т.В.		
Розділ 2	доц. Решитько Т.В.		
Розділ 3	доц. Решитько Т.В.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	02.02.2026-13.02.2026	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	16.02.2026-06.03.2026	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	09.03.2026-10.04.2026	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	13.04.2025-08.05.2026	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	11.05.2026-17.05.2026	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	18.05.2026-31.05.2026	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.06.2026-07.06.2026	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	08.06.2026-11.06.2026	
9	Перевірка на плагіат	12.06.2026-16.06.2026	
10	Отримання відгуку наукового керівника	17.06.2026-21.06.2026	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	22.06.2026-25.06.2026	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2026 року

Підпис керівника

_____ (прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2026 року

Підпис здобувача

АНОТАЦІЯ

Тополь М. В. Перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня «бакалавр» за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» із спеціальності «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький, 2026. – 79 с.

В роботі досліджено сутність, особливості розвитку та фактори впливу на сучасний аграрний сектор в умовах глобальних викликів. Теоретично обґрунтовано вплив глобалізації на діяльність аграрних форм господарювання. Дано оцінку розвитку аграрного сектору України в контексті глобалізаційних процесів. Виконано аналіз динаміки основних макроекономічних показників діяльності аграрного сектору економіки. Визначено головні напрями зовнішньоекономічної діяльності національного аграрного сектору. Окреслено перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів.

Ключові слова: аграрний сектор України, глобальні виклики, зовнішньоекономічна діяльність

ANNOTATION

Topol M. V. Prospects for the development of the agricultural sector of Ukraine in the context of global challenges. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a higher education degree of "bachelor" in the educational and professional program "International Economic Relations" with a specialty of "International Economic Relations" – Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, 2026. – 79 p.

The work examines the essence, features of development and factors of influence on the modern agricultural sector in the context of global challenges. The impact of globalization on the activities of agricultural forms of management is theoretically substantiated. An assessment of the development of the agricultural sector of Ukraine in the context of globalization processes is given. An analysis of the dynamics of the main macroeconomic indicators of the agricultural sector of the economy is performed. The main directions of foreign economic activity of the national agricultural sector are determined. The prospects for the development of the agricultural sector of Ukraine in the context of global challenges are outlined.

Keywords: agricultural sector of Ukraine, global challenges, foreign economic activity.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ	10
1.1. Сутність, особливості розвитку та фактори впливу на сучасний аграрний сектор в умовах глобальних викликів	10
1.2. Вплив глобалізації на діяльність аграрних форм господарювання	21
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	30
2.1. Оцінка розвитку аграрного сектору України в контексті глобалізаційних процесів	30
2.2. Аналіз динаміки основних макроекономічних показників діяльності аграрного сектору економіки	42
Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ	54
3.1. Головні напрями зовнішньоекономічної діяльності національного аграрного сектору	54
3.2. Перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів	63
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76

ВСТУП

Актуальність теми. Україна намагається стати одним з повноправних учасників глобальних зрушень у світі. Це підтверджується тим, що наша держава входить до Світової організації торгівлі, різних міжнародних організацій, Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) та бажанням стати його членом, угодами про співробітництво з багатьма країнами світу, тому розвиток вітчизняного аграрного сектора займає важливе місце в сучасній аграрній політиці держави.

Реалії функціонування аграрного сектору України свідчать, що входування України до складу Європейського Союзу зможе суттєво покращити її економічний та соціальний розвиток. Для цього країні необхідно адаптуватися до політики й законодавства ЄС, перетворити вітчизняний аграрний сектор на потужну високотехнологічну, інноваційну ринкову галузь, здатну конкурувати за якістю продукції на рівних з іншими країнами. Важливим фактором є розвиток зовнішньоторговельних відносин України з країнами Азії та Африки, перетворення нашої держави із постачальника сільськогосподарської сировини на світові ринки, в експортера готової агропродовольчої продукції з високою доданою вартістю.

Особливо актуальними є ці питання під час війни в Україні, які значно вплинули на діяльність аграрного сектору економіки, збільшила необхідність у автономії енергетики, в технологічному удосконаленні й адаптивності аграрних форм господарювання. Більш вагомими для сільського господарства стають цифрові інновації, механізми збереження електроенергії, технології точного землеробства, біотехнології, підходи, орієнтовані на збереження екології при виробництві сільськогосподарської продукції.

Вирішення зазначених питань потребує покращення аграрної політики в сфері виробництва сільськогосподарської продукції і зовнішньоекономічної торговельної діяльності, розробки наукових підходів щодо подальшого розвитку аграрного сектору України.

Тема дослідження є нині актуальною, надзвичайно важливою для країни, має прикладну й практичну користь.

Питання розвитку аграрного сектору піднімаються в працях багатьох вчених-економістів, зокрема: В.І. Власова; Я.М. Гадзало; П.І. Гайдуцького; Ю.О. Лупенка; М.Ф. Кропивка; С.М. Кваші; І.Г. Кириленка; Ю.Я. Лузан; П.Т. Саблука; О.Г. Шпикуляка тощо. Автори звертають увагу на осмислення теорії й організації практичної діяльності з питань виробництва та експорту сільськогосподарської продукції.

Але, незважаючи на висвітлення у наукових виданнях проблем, стосовно розвитку сільського господарства, ще не в повній мірі досліджено питання перспектив його розвитку в глобальних умовах, чому надається особливе значення в кваліфікаційній роботі.

Мета дослідження – вивчення проблем й окреслення перспектив розвитку вітчизняного аграрного сектору в умовах глобальних викликів.

Задачі дослідження. Згідно з метою, у кваліфікаційній роботі поставлені наступні завдання:

- дослідити сутність, особливості розвитку та фактори впливу на сучасний аграрний сектор в умовах глобальних викликів;
- теоретично обґрунтувати вплив глобалізації на діяльність аграрних форм господарювання;
- дати оцінку розвитку аграрного сектору України в контексті глобалізаційних процесів;
- виконати аналіз динаміки основних макроекономічних показників діяльності аграрного сектору економіки;
- визначити головні напрями зовнішньоекономічної діяльності національного аграрного сектору;
- окреслити перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів.

Об'єкт дослідження. Аграрний сектор України в умовах глобальних викликів.

Предмет дослідження. Теоретичні й прикладні питання окреслення перспектив розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів.

Інформаційне забезпечення проведених досліджень. Інформаційним забезпеченням при виконанні роботи були нормативно-правові й законодавчі документи України, дані статистики, праці українських і зарубіжних науковців та практиків щодо сфери сільського господарства, зовнішніх і національного ринків агропродовольчої продукції, її обсягів і географії експорту, наукові статті періодичних видань, мережа Інтернет.

Методи дослідження. Використовувалися загальні й спеціальні методи проведення досліджень: діалектичний метод, порівняльного, фінансового й економічного аналізу, аналітичний, групування, класифікації, синтезу, систематизації і теоретичного узагальнення.

Теоретична та практична значимість отриманих результатів полягає в такому:

- дано теоретичне обґрунтування сутності аграрного сектору України, особливостей його розвитку і фактори впливу на нього в умовах глобальних викликів. Дано характеристику впливу глобалізації на діяльність аграрних форм господарювання, що дозволило виявити особливостей розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних зрушень;

- дано оцінку розвитку аграрного сектору України в контексті глобалізаційних процесів. Виконано аналіз динаміки основних макроекономічних показників діяльності аграрного сектору економіки в контексті глобалізаційних процесів;

- визначено головні напрями зовнішньоекономічної діяльності національного аграрного сектору. Окреслено перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів.

Практична значимість результатів дослідження виявляється у тому, що вони можуть застосовуватися державними органами щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності України для захисту інтересів держави,

ефективного управління в сільському господарстві, під час навчання здобувачів вищої освіти.

Структура роботи. Робота містить вступ, три основних розділи, висновки, список використаних джерел.

У першому розділі «Теоретичні підходи щодо функціонування аграрного сектору України в глобальних умовах» розкрито сутність, особливості розвитку та фактори впливу на сучасний аграрний сектор в умовах глобальних викликів. Дана характеристика впливу глобалізації на діяльність аграрних форм господарювання.

В другому розділі «Аналіз сучасного стану аграрного сектору України в глобальних умовах» виконано оцінку діяльності аграрного сектору України в контексті глобалізаційних процесів. Здійснено аналіз динаміки основних макроекономічних показників діяльності аграрного сектору економіки.

В третьому розділі «Перспективи розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації» досліджено головні напрями зовнішньоекономічної діяльності національного аграрного сектору. Окреслено перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів.

Обсяг роботи. Робота викладена на 79 сторінках, містить 5 рисунків, 11 таблиць, список використаних джерел налічує 45 найменувань та викладений на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ

1.1. Сутність, особливості розвитку та фактори впливу на сучасний аграрний сектор в умовах глобальних викликів

Проблема глобальних викликів у світовій економіці є надзвичайно складною й різносторонньою, аграрний сектор справляє в ній важливу роль, впливаючи на економічний розвиток країни, тому, що проблема фінансової та продовольчої криз, подолання бідності, забезпечення харчовими продуктами вітчизняного населення є стратегічною метою багатьох держав світу [1, с. 10].

Законодавча база займає важливе місце у процесі регулювання державою аграрного сектору України, тому, що вона має вплив на суб'єкти господарювання й створює передумови для здійснення мети сталого розвитку.

Нині законодавство регулює розвиток українського аграрного сектору за допомогою:

- Конституції України;
- Земельного Кодексу України;
- Господарського Кодексу України;
- Податкового Кодексу України;
- Митного Кодексу України тощо.

Цими документами держава регулює стійкий розвиток сільського господарства щодо організації прогресивного менеджменту в галузі охорони довкілля, проведення структурних реформ, удосконалення технологічних процесів для зростання економіки в державі, створення програм розвитку галузей, захисту довкілля, соціальної і економічної діяльності на регіональному рівні.

Поняття «глобалізація» з'явилося в науковому обігу у 80-х роках 20 сторіччя як ілюстрація фундаментальних змін у міжнародній економіці,

проблеми глобалізації в аграрному секторі постійно перебували в колі дослідження вчених - економістів [2, с. 2].

Так, Тараненко А., Негрей М., Костенко І. вважали, що головними формами і методами проведення інноваційної політики, обумовленої глобалізаційними процесами в сільському господарстві є:

- утворення інституційних структур нового типу та удосконалення законодавства щодо продажу інтелектуальної власності;
- державна допомога(субсидії, кредити);
- зміни у сплаті податків підприємствами, які виробляють наукоємну продукцію і просувають її на ринок;
- організація спільних підприємств, які випускають й продають наукоємну інноваційну продукцію, що дасть можливість українським виробникам сільськогосподарської продукції створювати достойну конкуренцію на світовому ринку [3].

Сьогодні є очевидним, що агропромисловий комплекс України є стратегічним сектором економіки. Головними його структурними складовими є елементи, відображені на рис. 1.1 [4, с. 38].

Сільське господарство складається з рослинництва та тваринництва. Сільське господарство має такі особливості, що відсутність стабільності в розвитку однієї галузі, негативно відображається на розвитку іншої, отже результати фінансової діяльності (доходи, збитки) виявляються як наслідок спільної дії цілої системи чинників.

Складові частини агропромислового комплексу України			
Сільське господарство	Галузі, що створюють засоби виробництва і обслуговування АПК;	Галузі, що займаються переробкою, реалізацією, зберіганням аграрної продукції	

Рисунок 1.1. Складові частини АПК України [4, с. 159]

Сільське господарство має свої специфічні особливості, що зумовлюють формування конкурентних переваг його розвитку:

1. Суттєва залежність від впливу природних і кліматичних умов (обсяги виробництва, врожайність, якість продукції).
2. Виробництво аграрної продукції є сезонним, циклічним і має вплив на логістику, створення запасів, експорт.
3. Просторова обмеженість сільськогосподарських угідь, що обробляються. На землі не лише здійснюється аграрне виробництво продукції, але земля є і елементом сталого розвитку.
4. Суттєвий вплив держави за допомогою управлінських важелів регулювання.

Відіграючи важливу роль у вирішенні питань глобального продовольства, аграрний сектор забезпечує виробництво, транспортування переробку та експорт продовольства для населення планети, має власні особливості й критерії впливу в межах світового господарства:

- сільське господарство виробляє головні харчові продукти (зернові, технічні культури, овочі, фрукти), що є основою раціону харчування багатьох людей;
- стабільність функціонування сільського господарства, його продуктивність забезпечуються використанням генетично модифікованих організмів, агротехніки, дронів, точного землеробства;
- на ефективність аграрного сектору суттєво впливає глобальне потепління, змінюються кількість опадів, строки вегетації рослин, доступ до водних ресурсів, а це може мати несприятливий вплив на урожайність культур;
- в значній кількості країн (Ефіопія, Індія, Камбоджа, Танзанія) сільське господарство є головним місцем зайнятості, забезпечує населення роботою на первинному рівні (робітники фермери) та в логістичних і переробних ланках;

- у країнах, що орієнтовані на аграрний напрямок розвитку (наприклад, Ефіопія – аграрний сектор дає більше 30% ВВП та більшу частку робочих місць; Непал - аграрний сектор дає близько 27% ВВП, і більша частина працездатного населення працює у сільському господарстві) агропродовольчий сектор становить велику частку ВВП, впливає на стабільність економіки;

- продукція, вироблена в аграрного секторі, користується значним попитом на ринках світу, держави, що мають надлишок сільськогосподарської продукції, її експортують, а країни з її нестачею - імпортують агропродовольчі продукти;

- рівень цін на глобальне продовольство залежить від отриманих врожаїв, торговельних угод, аграрної політики, погодних катаклізмів, війни;

- якість і безпека продуктів харчування є надзвичайно важливими на всіх етапах ланцюга продовольства, складовими є сертифікація, стандартизація та контроль за нормами внесення добрив і пестицидів;

- розвиток сільського господарства має вплив на доступ до продуктів харчування у країнах світу, оскільки голод виникає через нерівномірний розподіл ресурсів, проблеми з доступом до міжнародних ринків та як наслідок політичних і економічних криз;

- на функціонування сільського господарства впливає стан природних ресурсів (вода, ґрунт, біорізноманіття), сталий розвиток тощо;

- покращення логістичних маршрутів, запровадження цифрових технологій, дозволяє знизити втрати харчових продуктів збільшити ефективність поставок [5; 6; 7; 8].

Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору перебувають в центрі процесів трансформації, які спричинила синергетична взаємодія глобальних викликів й інноваційних технологій. Вчені стверджують, що застосування нових аграрних технологій, зокрема, прецизійного землеробства, біоінженерії, генетичної модифікації рослин, спричиняє зростання агрономічної ефективності та стабільності аграрних екосистем [9, с. 6–7].

Проте ці зміни потребують адаптації до антропогенних змін кліматичних умов та інтеграції практик, збалансованих екологічно. Аналізуючи тенденції розвитку сільського господарства, їх внесок у ланцюг глобального продовольства та впливу на економічний стан регіонів, бачимо, що він є основою для здійснення стратегії сталого розвитку, що гарантуватиме економічну стабільність і продовольчу безпеку під час глобалізаційних викликів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Тенденції функціонування аграрного сектора в умовах глобалізації

Тенденція	Зміст	Місце у продовольчому глобальному ланцюгу	Вплив на економічне зростання
Збільшення випадків застосування технологій	Використання автоматизованих систем, дронів, IoT з метою оптимізації операцій	Покращення продуктивності, зниження витрат	З'являються нові робочі місця в технологічній сфері
Органічне землеробство	Підвищення попиту на продукти органічного землеробства без хімічних добавок	Збільшення обсягів реалізації органічних продуктів	Збільшення вартості органічної продукції, розвиток малого аграрного бізнесу
Сталий розвиток аграрного виробництва	Використання екологічно чистих технологій виробництва продукції	Зниження негативних наслідків впливу на зовнішнє середовище	Зниження витрат на створення екологічних систем
Генно-модифіковані організми (ГМО)	Застосування ГМО з метою збільшення врожайності і боротьби із шкідниками	Підвищення обсягів вирощування агропродовольства	Зменшення витрат засоби захисту рослин
Погіршення кліматичних умов	Використання адаптаційних стратегій при зміні клімату	Пристосування до змін клімату продовольчих	Зниження ризиків щодо зменшення

		систем	врожаю, забезпечення безпеки продовольства
Залучення інвестицій та інновацій у НДДКР	Підвищення рівня наукових досліджень, інтенсивних технологій в сільському господарстві	Вирощування нових видів рослинницьких культур, впровадження сучасних методів ведення виробництва	Застосування інновацій для зростання економіки країни
Глобалізація ринків	Розширення участі у світовій торгівлі аграрною продукцією	Розширення асортименту й доступності продовольчої продукції	Надходження в аграрний сектор іноземних інвестицій, вихід на нові ринки збуту
Аграрна урбанізація	Організація міських ферм і ведення вертикального землеробства	Розширення регіонального виробництва, зниження витрат на транспорт	Покращення зайнятості в містах, забезпечення безпеки продовольства
Соціально-економічні інновації	Мікрофінансування, створення кооперативів, соціальних підприємств у аграрному секторі	Надання державної допомоги малим фермерським господарствам	Покращення умов функціонування місцевих громад, підвищення добробуту населення

Джерело: систематизовано на основі [7-10]

Важлива роль аграрного сектору полягає в тому, що він забезпечує великий сегмент попиту країн світу на продовольство, сприяє їх економічному розвитку, створює робочі місця. Сільське господарство підтримує діяльність суміжних галузей економіки та зміцнює продовольчу безпеку. Аграрний сектор в Україні є важливою складовою національної економіки, направляє велику частку експорту на міжнародні ринки і розвиває сільську місцевість [9, с. 8].

Нині, можна виділити два вірогідних варіанти глобального функціонування аграрного сектора України з можливими наслідками для економічного зростання:

- утворення великих підприємств у сільському господарстві з використанням іноземного капіталу;
- відновлення та вдосконалення кооперації, шляхом об'єднання українських сільськогосподарських товаровиробників для глобального обслуговування.

Згадаємо, що Україна є провідною аграрною країною, яка відіграє стратегічну роль у ланцюгу глобального продовольства, а вітчизняний аграрний сектор становить важливу ланку економіки держави, забезпечуючи велику частку валового внутрішнього продукту, експорту, покращуючи зайнятість населення.

Наша держава позиціонується на світовій арені як одна з найбільш потужних виробників та експортерів зерна, особливо пшениці. Україна найбільше у світі експортує соняшникової олії, забезпечуючи більше половини її глобального експорту.

Окрім вказаної продукції, Україна направляє на експорт цукор, молочні продукти, м'ясо тощо, що складають більше 50% загального обсягу експорту держави. Найбільше вітчизняного аграрного продовольства направляється до країн Європейського Союзу (34%), країн Азії (28%) і Африки (17%).

З аграрного сектору надходить близько 10–12% до ВВП України. Він забезпечує робочими місцями майже 3 млн осіб мешканців села, створює умови для залучення внутрішніх та іноземних інвестицій, щоб розвивати обслуговуючу інфраструктуру, високі технології і переробні підприємства [11].

Але вітчизняне сільське господарство часто стикається з ризиками: змінами клімату, необхідністю удосконалення інфраструктури й потребою у реформуванні. Проведення земельної реформи, законодавчі зміни повинні сприяти кращому розвитку аграрного підприємництва й залученню

інвестицій, для стабільного зростання економіки державі конкурентоспроможності на світових ринках.

Міжнародна організація Organisation for Economic Cooperation and Development із 1987 року відстежує ситуацію щодо здійснення державної підтримки сільського господарства в різних країнах[12; 15]. За методикою цієї організації розраховується узагальнений показник, який враховує:

- надання допомоги індивідуальним аграрним виробникам продукції: загальний обсяг трансфертів - споживачі - платники податків – виробники сільськогосподарської продукції без врахування мети та причин їх застосування і впливу на виробництво чи доходи виробників; забезпечення підтримки різних видів послуг для аграрного сектору;

- витрати для наукових досліджень збільшення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, на підготовку фахівців, освіту, здійснення контролю якості й безпеки харчових продуктів, ресурсів сільського господарства й довкілля, удосконалення інфраструктури, проведення маркетингових заходів, покращення складського зберігання аграрної продукції; надання допомоги споживачам вказаної продукції;

- трансферти платників податків споживачам аграрного продовольства, щодо підтримки ринкової вартості сільськогосподарської продукції;

- трансферти споживачам, які вперше споживають аграрну продукцію (переробникам, що купують продукцію за фіксованими цінами, субсидії споживачам, які надають допомогу продовольством, внаслідок розподілу запасів продовольчої продукції, сформованих внаслідок ринкових інтервенцій) [8; 13; 14].

Сільськогосподарськими підприємствами сьогодні створюється майже третя частина ВВП. Проте, аграрне виробництво в нашій державі має нижчі показники продуктивності та ефективності, ніж країни ЄС. В період ринкових трансформацій, Україні потрібно здійснювати перехід від екстенсивної моделі розвитку економіки до інноваційно-інвестиційної

моделі, що дозволить суттєво збільшити ефективність аграрного сектору і підвищити конкурентоспроможність продовольства [38].

Під час глобалізаційних зрушень в міжнародній економіці перед аграрним сектором України постає необхідність переоцінки моделей функціонування та пристосування до вимог світового середовища. Розширення інтеграційних процесів, збільшення конкуренції на національних та зовнішніх ринках аграрної продукції, стрімкі зміни попиту на агропродовольчу продукцію обумовлюють потребу в переході аграрних форм господарювання на інноваційно-орієнтовані стратегії функціонування [15].

Підвищення конкурентоспроможності у глобальному світовому господарстві вимагає покращення інноваційного спрямування сільськогосподарських товаровиробників. Виникає потреба у розробці методології інноваційного функціонування аграрних форм господарювання внаслідок застосування інвестиційних ресурсів, інноваційних можливостей, сучасних видів банківських послуг.

Виклики, що сьогодні постають перед аграрними підприємствами, зокрема: зміна кліматичних умов, мінливість логістичних глобальних ланцюгів, обмеженість природних ресурсів, збільшення цін на енергоресурси, запровадження цифровізації економіки, покращення якості та екологічності продукції тощо вимагають нових рішень щодо організації процесів, виробництва, маркетингу, менеджменту й інвестування. Інновації нині є пріоритетним чинником сталого зростання конкурентоспроможності, збільшення продуктивності й пристосування аграрних форм господарювання до глобальних викликів.

В час змін в міжнародній економіці й загостренні глобалізаційних зрушень, інноваційний розвиток є необхідним шляхом еволюції підприємств аграрного сектору. Для України, що має міцний аграрний потенціал, застосування інновацій є важливим важелем модернізації виробництва

продукції, ефективності використання ресурсів, покращення якості продукції й пристосування до глобальних ринків [19].

Фактичний стан інноваційної активності аграрних підприємств свідчить про системні проблеми, зокрема: обмежений доступ до фінансів, неналежна державна підтримка, слабо розвинена матеріально-технічна база, низький рівень інтеграції до міжнародних інновацій. Переважна частина вітчизняних аграрних підприємств мають невисоку інноваційну зрілість, що не дає можливості ефективно застосовувати інновації як фактор довгострокового зростання [18].

Ще одна особливість аграрного виробництва - залежність від родючості земель. В Україні переважна частина земельних угідь сільськогосподарського призначення – це родючі чорноземи, проте внаслідок неправильного їх використання з роками вони виснажуються, що знижує урожайність культур. Тому потрібно збільшувати родючість ґрунту за рахунок застосування рекультивації ґрунтів, органічних та мінеральних добрив, заходів боротьби з ерозією. Тобто шляхом використання культурної інженерії, гідротехніки, лісової та сільськогосподарської інженерії тощо.

Тому для підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва доцільно використовувати наступні методи:

- підвищення обсягів вирощування і реалізації продукції;
- зниження витрат для виробництва продукції;
- покращення родючості ґрунтів;
- підвищувати продуктивність праці працюючих;
- ефективне використання фінансового, трудового й матеріального потенціалу суб`єкта господарювання;
- покращення якості аграрних продуктів, виробництво нових видів агропродовольства;
- удосконалення цінової політики;
- налагодження довірливих відносин з покупцями, постачальниками, посередниками;

- розподіл доходів для отримання оптимального ефекту.

Вказані методи збільшення прибутковості дадуть змогу аграрним формам господарювання підвищити результативність роботи, конкурентоспроможність продукції і відповідно збільшити попит на неї. Це дозволить залучити інвестиції, розширити асортимент товарів, експортувати їх на світові ринки.

Досвід розвинених країн свідчить про використання різноманітних інструментів при оцінці конкурентоспроможності національного аграрного сектору в умовах сталого розвитку.

Наприклад:

- Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI) - показує інноваційний потенціал, стан товарного ринку, інфраструктуру;
- Індекс сталості аграрного сектору (Sustainable Agriculture Index) дає оцінку економічних, екологічних, соціальних аспектів сільськогосподарського виробництва;
- Оцінку за стандартами ESG (Environmental, Social, Governance) використовують щодо сільськогосподарських підприємств, особливо для тих, де залучаються іноземні інвестиції [19].

Для нашої держави важливим заходом є імплементація цих підходів до вітчизняної стратегії функціонування сільського господарства, а це дасть змогу покращити його конкурентні переваги та вийти на міжнародні ринки.

Для створення й підтримки конкурентоспроможності українських аграрних товарів в майбутньому, сільськогосподарським товаровиробникам потрібно виконати ретельний аналіз існуючих сфер діяльності й чітко окреслити нові, прогресивні, враховуючи ресурсний потенціал суб'єкта господарювання.

Особливу актуальність тема набуває під час війни в Україні, яка багато в чому трансформувала діяльність українського сільського господарства, підвищила необхідність щодо енергетичної автономії, відповідності й технологічного удосконалення аграрних форм господарювання. Тому

сьогодні все більше застосовуються цифрові інновації, технології точного землеробства, обладнання для зберігання електроенергії, біотехнології, екологічно чисте землеробство.

1.2. Вплив глобалізації на діяльність аграрних форм господарювання

Сьогодні глобалізаційні процеси стали важливим фактором змін в економічних системах, національних ринках країн, умовах існування різних галузей, в тому числі й АПК. Аграрний сектор є тією сферою діяльності, що найбільше залежить від ресурсів і стратегічних галузей, оскільки реагує сам на глобальні зрушення та приймає активну участь у міжнародних економічних процесах.

Розширення міжнародної торгівлі, транснаціональних корпорацій, інтернаціоналізація ринків агропродовольства, застосування стандартів до якості сільськогосподарської продукції, цифровізація її виробництва – усі ці фактори створюють нові конкурентні умови для аграрних форм господарювання в Україні. Глобалізаційні зрушення дають нові можливості й виклики, які виявляються під впливом економічної і політичної нестабільності, війни, змін клімату, руйнації ланцюгів доставки товарів, загострення конкурентної боротьби за вихід на нові ринки збуту.

Суб`єкти господарювання аграрного сектору намагаються пристосуватися до сучасних умов розвитку глобальної економіки, коли конкурентоспроможність продукції вимірюється обсягами виробництва і здатністю до інноваційних змін, об`єднання в фінансові, логістичні й технологічні ланцюги. При цьому важливо розуміти, як глобалізація впливає на діяльність аграрних форм господарювання, до яких змін вона призводить і як вона впливає на інноваційний розвиток.

Глобалізаційні процеси суттєво змінюють умови діяльності підприємств аграрного сектора, модернізуючи структуру ринкових відносин,

умови конкуренції, застосування технологій, стандартів якості аграрної продукції й менеджменту. Сьогодні сільськогосподарські підприємства входять до складу глобальних ланцюгів утворення вартості, які відкривають майбутні перспективи і створюють нові ризики [20].

Напрями впливу глобальних викликів на аграрні форми господарювання в сільському господарстві наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Напрями впливу глобальних викликів на аграрні форми господарювання в сільському господарстві

Напрями впливу глобальних викликів	Зміст
Технологічні зміни	Впровадження прогресивних технологій в сільському господарстві, біотехнологій, цифрових технологій точного землеробства, механізмів із GPS-навігацією, дронів, систем менеджменту в агробізнес і покращує продуктивність і ефективність застосування ресурсів. Але агропідприємства, яким недоступні такі технології, можуть втратити конкурентоспроможність.
Сертифікація стандартизація продукції	Для виходу на світові ринки аграрна продукція має відповідати міжнародним стандартам стосовно якості і безпечності, а це вимагає удосконалення виробництва, менеджменту, логістики.
Конкуренція на світових ринках	Вітчизняні аграрні товаровиробники конкурують з транснаціональними корпораціями виробниками продукції країн світу, які переважають у технологічному фінансовому та інституційному аспекті.
Трансформація структури попиту	Глобалізаційні зрушення впливають на зміну споживчих уподобань населення, підвищення потреби в екологічно чистій продукції, товарах, виготовлених із застосуванням доданої вартості, інноваційних харчових продуктах, а це потребує певних змін у процесах виробництва.
Приєднання до світової логістики	Вітчизняні аграрні підприємства входять до складу світових ланцюгів логістики, тому необхідно дотримуватись правил прозорості поставок, своєчасності, захисту продукції та інфраструктури.
Доступ до ринків та фінансів	Внаслідок глобалізаційних процесів створюються нові шляхи фінансування (кредити, гранти, інвестиції), разом з тим, зростає конкуренція за інвестиційні ресурси.

Джерело: складено за [20]

Вказані тенденції показують, що глобалізаційні виклики є зовнішнім фоном у діяльності аграрних форм господарювання та активним фактом їх реформування. Вплив глобалізації має позитивні та негативні наслідки, які виявляються в пріоритетних напрямках діяльності: у виробництві, технологіях, збуті, співробітництві з партнерами тощо. Але такий вплив змінюється в залежності від стану розвитку підприємства, його інноваційного стану, спеціалізації в галузях, географічного розміщення.

Взаємодія із ринком: по-перше, спрощується доступ до споживачів, по-друге, підвищуються вимоги до спостереження за виробничими процесами, виконання стандартів з екології, за шляхами походження продукції. Такі заходи сприяють до переоцінки цінностей аграрними підприємствами щодо менеджменту якості, логістичних шляхів, покращення асортименту товарів, маркетингових заходів, залучення інвестицій. Підвищується значення цифрової глобалізації, яка охоплює сільське господарство шляхом застосування інтернет - платформ, торгівлі - онлайн, Big Data, цифрового документообігу, блокчейн технологій для проведення сертифікації продукції. Аграрні форми господарювання, які швидко приєднуються до названих процесів, виходять на більш високий ступінь конкурентних переваг [21].

Глобалізаційні зрушення спричиняються труднощами, що суттєво впливають на функціонування аграрних підприємств. В цих умовах вони зіштовхуються із новими обмеженнями, вимогами, викликами, що вимагають швидкої адаптації і зміни стратегії. Значним ризиком є залежність від ціни на світових ринках, а це спричиняє волатильність доходів виробників аграрної продукції. Визначення цін на агропродовольчу продукцію відбувається поза за межами національного ринку, з використанням глобальних індексів біржі, змін клімату, політичного та економічного стану в інших державах, а це суттєво ускладнює планування й прогнозування виробництва продукції.

Збільшення конкуренції у світі спричиняє тиск на вітчизняні підприємства, які намагаються протистояти потужному впливу ТНК, з

обмеженими фінансовими, технологічними, інституційними ресурсами. В цьому плані малі й середні виробники аграрної продукції є найбільш вразливими. Бар'єри складає відсутність інституційної стабільності: регуляторна зміна середовища, відсутність стратегічних програм державної підтримки на тривалий період, невідповідність міжнародним стандартам товарів сільського господарства, стримують інноваційну діяльність й надходження іноземних інвестицій в галузь.

Глобальні кризові явища, такі як пандемія COVID-19, повномасштабна війна в нашій державі, порушили звичні логістичні ланцюги, створили загрози для продовольчої безпеки й можливості аграрних форм господарювання виконувати зобов'язання за контрактами. Руйнування інфраструктури, зменшення обсягів експорту, доступу до ресурсів спричинило негативний вплив на функціонування сільського господарства України.

Зміна кліматичних умов, екологічні виклики, зокрема, посухи, зменшення водозабезпечення, ерозії ґрунтів погіршують умови ведення вітчизняного аграрного бізнесу. За глобальними стандартами аграрні підприємства мають перейти до екологічно чистих технологій, а для цього потрібно багато інвестиційних коштів і здійснення технічної модернізації. На жаль, застосування супутникового моніторингу, автоматизованих систем менеджменту на виробництві, онлайн – торгівлі стримується через недостатність освітніх, фінансових і організаційних факторів [22].

В умовах глобальних викликів вітчизняні аграрні форми господарювання можуть стикнутися з викликами, що вимагають нових підходів щодо адаптації, інституційної допомоги й технологічного удосконалення. Тому вони змушені знайти моделі адаптації, які будуть ефективні і зможуть знизити ризики та перетворити виклики на стратегічні здобутки.

Актуальність таких важелів підвищується на фоні збільшення загроз ззовні та внутрішньої необхідності у переході до інноваційної діяльності, направленої на тривалу конкурентоспроможність.

До головних адаптивних стратегій в аграрних формах господарювання входять:

- стратегії, що застосовують оновлення технології виробничих процесів, що полягає у впровадженні цифрових механізмів управління (ERP-системи, AgriTech), використанні ресурсозберігаючих і енергоефективних технологій, автоматизації технологічних операцій;

- входження в ланцюги доданої вартості за рахунок участі у виробництві та збуті продукції, які включають зберігання, переробку, пакування, логістику, що дає змогу суб'єктам господарювання зменшити втрати продукції, покращити контроль за якістю й зміцнити своє місце на ринку;

- диверсифікація діяльності внаслідок зміни кон'юнктури продукції, вихід на нові аграрні ринки, зміни спеціалізації, що спричинятимуть залежність від одного джерела доходу чи визначеного виду продукції;

- знаходження нішевих ринків та направлення на них інноваційних продуктів; позитивно зарекомендували себе стратегії, з вирощування органічної продукції, з маркуванням за географічними ознаками, функціональних харчових продуктів тощо;

- діяльність у кластерах, стратегічних альянсах, сільськогосподарських кооперативах разом з науково-дослідними інститутами або операторами з логістики дає змогу для укріплення інституційної стійкості та розширення інновацій;

- посилення відповідальності з екологічних проблем й відповідність міжнародним стандартам. Системи ISO, HACCP, Global G.A.P., що займаються сертифікацією відкривають шлях до зовнішніх експортних ринків й зменшують ризики;

– зміни в організаційних структурах, децентралізація та застосування стратегічного менеджменту, дадуть змогу збільшити адаптивність агропідприємств до змін довкілля.

Усі перелічені стратегії спроможні реалізовуватись одночасно чи вибірково. Це залежить від розмірів форм господарювання, ступеня їх інноваційної підготовки й галузевої специфіки (див. рис.1.3) [21].

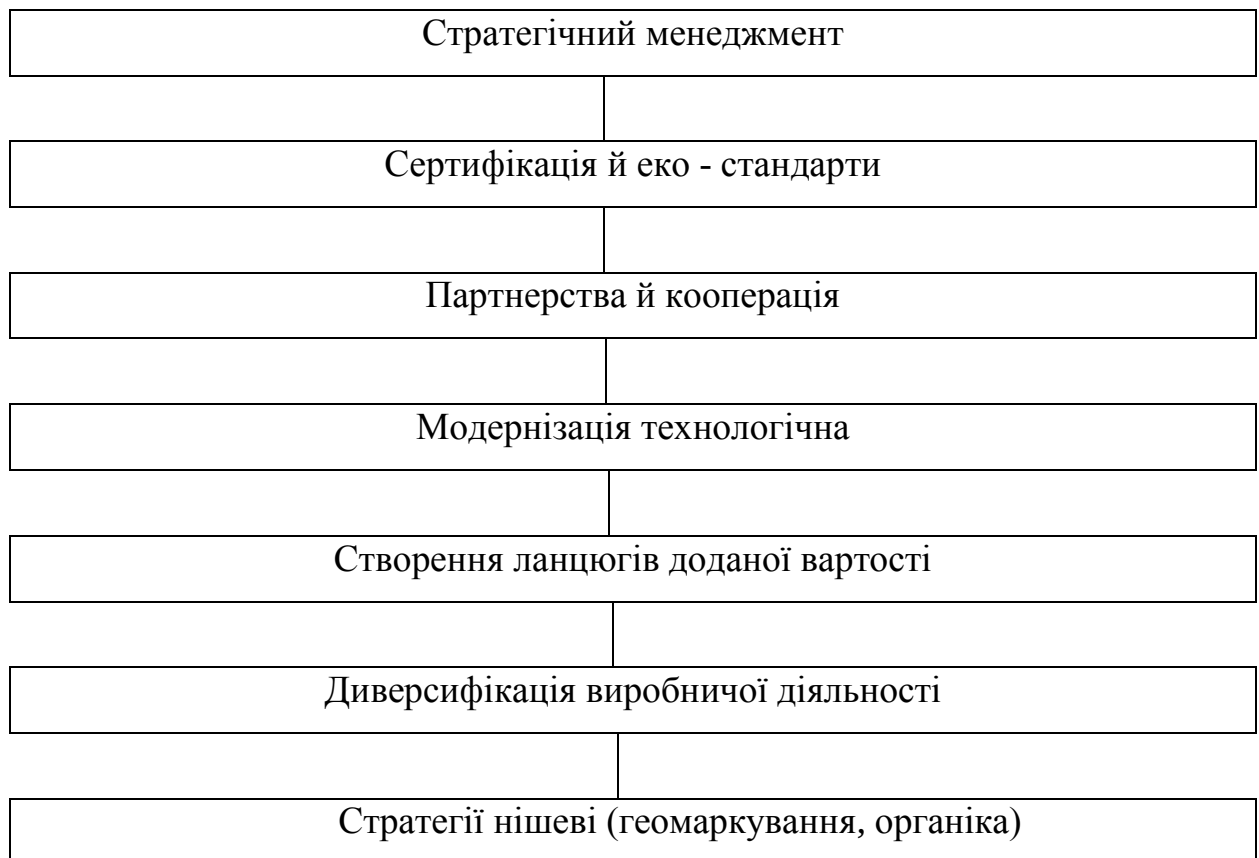

Рисунок 1.3 – Головні інструменти адаптації аграрних форм господарювання в умовах глобальних зрушень

Джерело: розроблено на основі [21]

При глобалізаційних зрушеннях в умовах значної волатильності зовнішніх впливів значну роль відіграє для аграрних форм господарювання вертикальна інтеграція, при якій зростає ефективність виробництва продукції, зміцнюється стійкість та контроль за продуктами з високою доданою вартістю і захист від зовнішніх ризиків. У вітчизняному аграрному

секторі спостерігаються випадки використання інтегрованих моделей: зокрема, агрохолдинги, в яких поєднується виробництво, логістика, переробка, трейдинг, експорт, що готові до удосконалення, застосування інновацій, протидіяти зовнішнім загрозам, особливо, коли продовжується війна й блокування морських портів.

Провідними функціями вертикальної інтеграції форм господарювання в сільському господарстві під час глобалізації є [23]:

- організація логістичної цілісності на виробництві: суб`єкти господарювання здійснюють контроль за всіма етапами, починаючи польовими роботами закінчуючи експортом;
- раціоналізація витрат і збільшення маржинальності: зменшення витрат посередників, зниження втрат в ланцюгах постачання;
- різносторонність управління ризиками: здатність до перерозподілу ресурсів, логістичних змін каналів збуту;
- створення сприятливого інноваційного клімату: централізоване управління покращує широкомасштабне застосування нових технологій;
- підвищення обсягів аграрного експорту: покращення якості, приведення у відповідність з міжнародними стандартами, регулярність поставок.

Важливу роль відіграє вертикальна інтеграція під час війни як захист від форс-мажорів, інструмент продовольчої безпеки і захист логістичних маршрутів в умовах кризи. Рис. 1.4 показує типову схему вертикальної інтеграції аграрних форм господарювання.

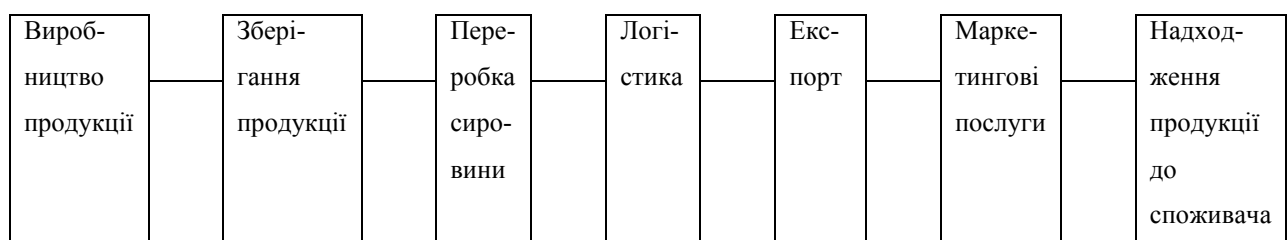

Рисунок 1.4. Типова схема вертикальної інтеграції аграрних форм господарювання.

Джерело: розроблено автором

Дана схема показує головні етапи вертикальної інтеграції аграрних форм господарювання, які створюють цілісний процес виробництва та збуту – від вирощування сільськогосподарської продукції до надходження готової продукції споживачам. Це дає змогу суб'єктам господарювання виконувати повний контроль за ланками утворення доданої вартості, зменшити витрати, ризики з логістики, покращити якість продукції, забезпечити своєчасність поставок. Вертикальна інтеграція також допомагає стандартизації процесів, освоєнню інновацій, покращенню ринкових позицій форми господарювання їх стійкості до зовнішніх ризиків в умовах глобальних викликів і воєнних дій.

Оцінка впливу глобальних зрушень на форми господарювання в сільському господарстві говорять про складні, динамічні процеси. По-перше, створюються перспективи для запровадження інновацій, виходу на світові ринки, доступні знання, іноземні інвестиції, прогресивні технології. По-друге, аграрні форми господарювання зустрічаються з високою конкуренцією, зовнішнім впливом логістичних та цінових факторів, необхідністю виконання міжнародних стандартів, застосування цифровізації, дотримання екології тощо. Головною метою для вітчизняних виробників аграрної продукції в цих обставинах залишається підтримання високої конкурентоспроможності та стійких стратегій пристосування до умов зовнішнього середовища.

Важливою ефективною моделлю при цьому буде вертикальна інтеграція, яка дасть управлінську координацію, гнучкість, стабільність постачання сільськогосподарської продукції й перспективи широкого застосування інновацій [66].

Отже, глобалізація не лише створює виклики, а й вибудовує вісь трансформації форм господарювання в аграрному секторі.

Висновки до розділу 1

Розглянувши сутність, особливості розвитку, фактори впливу глобальних викликів на стан сучасного аграрного сектору, на діяльність

аграрних форм господарювання, впливає висновок, зважаючи на позитивні зрушення, соціальний і економічний потенціал сільського господарства нині ще мало реалізований, а це спричиняє послаблення економічної безпеки всієї країни, особливо її складових: макроекономіки, фінансів, зовнішньої економіки, промисловості, продовольчої, соціальної.

Нині перед нашою країною в час глобальних зрушень постає потреба в переході економічного розвитку на інноваційний шлях функціонування. Це пояснюється зростанням конкуренції на ринку агропродовольчої продукції, входженням України до світового економічного простору, що потребує застосування інновацій та інвестицій для ефективного розвитку аграрного виробництва. Оскільки сьогодні розвиток інновацій є основою економічного зростання аграрного сектору та всіх галузей національної економіки держави.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Оцінка розвитку аграрного сектору України в контексті глобалізаційних процесів

Вітчизняний аграрний сектор є важливою частиною агропромислового комплексу країни, створює значний сегмент валового внутрішнього продукту, забезпечує великі обсяги експорту продукції й забезпечує зайнятість мешканців села. Сучасні аграрні форми господарювання зустрічаються з багатьма викликами, в першу чергу, з наслідками війни, руйнацією відпрацьованих логістичних шляхів та створенням нових, проблемами в економічному розвитку й змінами клімату. Незважаючи на труднощі, аграрний сектор показує високу пристосованість і готовність до відновлення.

Вигідне географічне розташування України, її помірні кліматичні умови створюють пріоритетність сільського господарства при формуванні економіки держави. Значні обсяги експорту агропродовольчої продукції пояснюються незначним застосуванням мінеральних добрив та хімічних засобів при її вирощуванні й переробці.

Структура АПК України складається із трьох головних сфер:

- сільського господарства (тваринництво, рослинництво);
- переробної промисловості (переробка аграрної продукції, харчова);
- сфера сільськогосподарської інфраструктури (фінансові, страхові послуги, зберігання, логістика тощо).

Аграрний сектор є головним сегментом АПК, поєднуючи рослинництво і тваринництво. Він включає також переробну та супутні галузі: фінансові, логістичні послуги, сільськогосподарську інфраструктуру.

На шляху розширення аграрного сектору України зустрічається багато системних проблем, зокрема:

- збільшення ціни на паливно-мастильні матеріали;

- моральне й фізичне старіння машинно-тракторного парку і низький ступінь його оновлення;
- неефективне застосування природних ресурсів;
- низький рівень кредитного і фінансового забезпечення;
- проблематична логістика;
- забруднення місцевості;
- недосконалий менеджмент.

В сукупності вказані чинники зменшують ефективність здійснення діяльності аграрними формуваннями. Пріоритетним напрямом подолання перелічених викликів може стати перехід до інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Україна продовжує займати провідні позиції серед виробників зернових та олійних культур у світі: пшениці, кукурудзи, соняшника, які складають потужну частку аграрного експорту. Наша держава має потужний аграрний сектор, який забезпечує потреби у харчуванні населення країни, тваринництво кормами, а й достойно представляє вітчизняні сільськогосподарські товари на міжнародних ринках.

При значному обсязі експорту вітчизняного агропродовольства держава грає суттєву роль в забезпеченні глобальної безпеки продуктів харчування. Ще до війни Україна займала вагоме місце у п'ятірці головних експортерів зернової продукції у світі, направляючи на міжнародні ринки біля 75 % всього врожаю, а на внутрішнє споживання направлялося 20–25 %. Так, наша країна надавала на глобальний експорт 10 % зерна пшениці, більше 14% зерна кукурудзи і майже 50 % світових обсягів олії соняшникової [11].

Незважаючи на труднощі, за допомогою міжнародних партнерів, наша держава тримає позиції щодо постачання зерна й олійних культур на світові ринки, забезпечуючи більше 10 % обсягів експорту вказаної продукції. Так, у 2023 р. розмір експорту склав 16,1 млн т зерна пшениці у 65 країн, кукурудзи - 26,2 млн т у 80 країн й 5,7 млн т олії соняшникової у 130 держав світу [11].

В 2025 р. експортовано вітчизняної аграрної продукції на суму 22,53 млрд, дол. США, що на 8,8 % менше обсягів експорту 2024 р. Агропромисловий комплекс України забезпечив 56,1% загальних обсягів товарного експорту.

Про статистику виробництва головних показників сільськогосподарської продукції за десять років свідчать дані таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Головні показники вирощування сільськогосподарської продукції України в 2015-2025 рр.

Показник	2015	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Рослинництво, посівні площі основних сільськогосподарських культур, тис га							
культури зернові та зернобобові	14739	15392	15995	12171	10985	11139	7767,5
буряк цукровий фабричний	237	220	227	184	250	254	199
соняшник	5105	6457	6622	5293	5220	5020	3444,6
Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, тис.т							
культури зернові та зернобобові	60126	64933	86010	53864	59772	56246	33143,4
буряк цукровий фабричний	10331	9150	10854	9942	13130	12798	
соняшник	11181	13110	16392	11329	12760	10956	6636,4
Урожайність сільськогосподарських культур, ц з 1 га зібраної площі							
зернові та зернобобові	41,1	42,5	53,9	45,8	55,2	50,6	42,7
буряк цукровий фабричний	436	416	479	541	525	505	
соняшник	21,6	20,2	24,6	21,6	24,5	21,8	19,3
Тваринництво, кількість сільськогосподарських тварин на 1 січня, тис. голів							
ВРХ	3884	3092	2874	2644	2307	2156,2	2001,6
свині	7351	5727	5876	5609	4948	5094	4521,1
птиця	213	221	201	202	181	184,7	187,6
Виробництво основних видів продукції тваринництва							
м'ясо, тис т	2323	2478	2438	2207	2240	2353	2176,6
молоко, тис т	10615	9264	8714	7798	7430	7246	5310,9
яйця, млн шт	16783	16167	14071	11921	11379	11598	8811,1

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [11]

У 2015–2021 рр. відбувалося розширення площ посіву зернових культур та соняшнику, але площі під посівами цукрових буряків поступово звужувалися. Посівні площі під зерновими і соняшником в Україні були

найбільшими у 2021 р. До 2021 року зернові й зернобобові показували зростання посівних площ (15995 тис. га), а у 2022–2025 рр. відбувається різке скорочення в до 7767,5 тис. га. Площі посіву цукрового буряку показували постійну тенденцію до зменшення площ після 2000 р., проте у 2023–2024 рр. відбулося незначне відновлення, а в 2025 – знову зменшення до 199 тис. га. Площі посіву соняшнику збільшувалися до 2021 р. (6622 тис. га), але після 2022 р. зменшилися та в 2025р. становили 3444,6 тис. га.

У 2021–2025 рр. скоротилися посівні площі зернових культур, соняшнику, це зв'язано з війною, обмеженим доступом до сільськогосподарських земель внаслідок мінування, проведення бойових дій, окупацію територій. Суттєве зменшення площ посіву та виробництва аграрної продукції у 2022–2025 рр. безпосередньо зв'язане з воєнними діями, зменшенням земель, що обробляються і проблемами в логістиці. Але попри все, в 2023 р. вітчизняний аграрний сектор показував певне відновлення, зокрема при вирощуванні зернових культур і цукрового буряку.

За період, що підлягав аналізу, вирощування головних сільськогосподарських культур у країні свідчило про різноспрямовані напрями. Зростали обсяги зернобобових та зернових культур до 2021 р. включно, їх валові збори сягнули піку. Але у 2022 р. їх вирощування зменшилося на 40%, це пояснюється скороченням площ посіву і впливом негативних зовнішніх факторів. В 2023 р. відбулося часткове поновлення обсягів вирощування головних аграрних культур, проте, вони є нижчими за рівень, що був до війни.

Вирощування цукрових буряків впродовж останніх двадцяти років показувало тенденцію до скорочення, в 2023 р. суттєво зросло, практично на третину, якщо порівняти з 2022 р. Такий стан пояснюється зростанням врожайності і змінами структури площ посіву.

Обсяги виробництва соняшника в 2021 р. досягли значного рівня, але в 2022 р. відбулося скорочення обсягів майже на третину. В 2023 р. частково

відновилися обсяги виробництва культури, але були меншими, ніж за попередній період.

Особливими періодами в сільському господарстві України були 2015 р., що характеризується стрімким зростанням вирощування зернових культур, внаслідок впровадження нових технологій, й 2021 р., коли було зібрано рекордні врожаї завдяки сприятливим погодним умовам й застосуванню передових агротехнологій. В 2022 р. відбувся значний спад виробництва аграрної продукції, через бойові дії, зменшення площ посіву й проблеми в логістиці.

Урожайність головних аграрних культур постійно збільшувалася, що засвідчує впровадження сучасних агротехнологій. Збільшилася продуктивність зернових і зернобобових культур, порівняно з періодом початку 2000 р., це підтверджує активне застосування нових агротехнологій і суттєве вдосконалення умов виробництва.

Виробництво цукрових буряків сягнуло рекорду в 2022 р., внаслідок високої врожайності, як результат вдалої селекції високопродуктивних сортів рослин, покращення технологій виробництва й гарних погодних умов.

Підвищення у два рази продуктивності соняшника спостерігалось у 2023 році, порівняно з початком 2000 р. Але в 2022 р. відбулося деяке зниження продуктивності культури, вірогідно, через складні погодні умови чи обмежену доступність до ресурсів.

Підвищення врожайності соняшника відбулося через запровадження нових технологій догляду за ґрунтами, внесення добрив і посіву високоврожайного насіння. Зниження врожайності соняшнику спостерігалось у 2022 р., на що вплинули погодні умови, недостатня кількість ресурсів як наслідок воєнних дій. При цьому, основними факторами таких змін стали: технологічний розвиток, що підвищив продуктивність, природно-кліматичні умови, збільшили врожайність та військові дії у 2022–2025 рр., які зменшили площі земель в обробітку.

За аналізований період відбулися зміни у вітчизняному тваринництві, зменшилось поголів'я ВРХ і свиней, а чисельність птиці, навпаки, до 2020 р. зростала, потім почалося зниження. Кількість поголів'я ВРХ зменшилася у чотири рази починаючи з 2000 р., що засвідчує про повільне зниження обсягів м'ясного і молочного скотарства. Зниження темпів спаду після 2020 р. ймовірно пов'язане з пристосуванням тваринництва до сучасних умов господарювання.

До 2010 р. в Україні відбувалося зростання поголів'я свиней, але у 2016 р. розпочалося їх зменшення, яке продовжувалося і далі. Чисельність птиці продовжувала збільшуватися до 2020 р., але в 2021-2025 рр. відбулося зменшення чисельності птиці, що пояснюється зростанням вартості кормів і ризиками війни, які впливають на виробничі процеси [11].

До 2020 р. зростали обсяги виробництва м'яса, але після 2021 р. вони зменшилися. Падіння показників виробництва м'яса, зв'язане із скороченням поголів'я свиней і худоби.

Виробництво молока скорочувалося внаслідок зменшення поголів'я ВРХ. У 2023 р. кількість виробленого молока скоротилася на 40%, проти 2000 року.

Чисельність отриманих яєць від птиці збільшувалася до 2010 р., а у 2020 р. відбулося стрімке падіння. Найбільш різке зниження чисельності птиці спостерігалось у 2022–2025 рр., це пояснюється зменшенням поголів'я птиці і збільшенням собівартості продукції.

Війна України з РФ негативно вплинула на розвиток аграрного сектору. Багато площ посіву тимчасово недоступні через окупацію і мінування, а це скоротило посівні площі держави на 25-30% в 2023 р., проти 2021 р. [24].

Недоступність морських портів вимагає від аграрних форм господарювання змінювати маршрути логістики експорту з морських портів на сухопутні шляхи, що збільшило вартість логістики. До початку війни біля 70% експорту аграрної продукції проходило Чорним морем, а їх втрата вимагає від експортерів зміни маршрутів на альтернативні через держави ЄС,

а це тягне за собою підвищення витрат на логістику. Поруч з цим, збільшилася вартість пального, засобів захисту рослин, добрив, стають менш доступними для сільськогосподарських товаровиробників кредити, що створює перешкоди у діяльності малих і середніх аграрних суб'єктів господарювання.

Таблиця 2.2 показує динаміку чисельності діючих підприємств нашої країни за головними видами економічної діяльності в 2021-2023 рр. за розмірами підприємств: малі, середні, великі і мікропідприємства. Таке групування дає змогу досліджувати особливості структури сектора підприємництва, а й виконувати аналіз участі різних за розмірами підприємств в економіці держави.

Таблиця 2.2

Чисельність діючих підприємств країни за видами економічної діяльності за розмірами підприємств у 2021-2023 рр.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Всього, одиниць	370834	261924	307852
великі підприємства	610	494	512
середні підприємства	17502	14783	14070
малі підприємства	352722	246647	293270
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	47753	32844	40889
великі підприємства	49	39	39
середні підприємства	2091	1683	1457
малі підприємства	45613	31122	39393

В 2021–2023 рр. економічний розвиток України показував тенденцію щодо подрібнення структур підприємницької діяльності. У 2022 р. чисельність діючих підприємств знизилася на 30% внаслідок впливу війни й

економічної кризи. В 2023 р. відбулося відновлення (збільшення майже на 17%), але їх чисельність все ще не дійшла рівня 2021 р.

Через війну і економічну кризу чисельність великих та середніх підприємств зростала не суттєво, а малі підприємства пристосувались швидше до змін на ринку й удосконалювали виробничі потужності. Показовим в цьому плані стало сільське господарство. В цій галузі малі аграрні форми господарювання проявили неабияку здатність для забезпечення продовольчої безпеки держави. Вони можуть працювати навіть в складних умовах, що свідчить про перспективність функціонування малого бізнесу в сільському господарстві при певній державній підтримці. Малі підприємства у 2021–2023 рр. склали основу аграрного сектору України (понад 94%).

Як наслідок війни, у 2022 р. відбувалося зменшення кількості середніх підприємств через поглинання, зміну організаційно-правової форми господарювання чи банкрутство.

В 2023 р. у вітчизняному сільському господарстві збільшилась кількість малих підприємств, що свідчить швидке пристосування малого підприємництва до умов господарювання, що змінилися. Забезпечення незмінної чисельності великих підприємств також актуальне, оскільки вони створюють масштабність виробництва продукції й вагому частку в світову торгівлю. Разом з тим, економічне зростання буде залежати від спільних зусиль усіх груп підприємств, коли розпочнеться відбудова країни після війни.

Проведений аналіз даних свідчить про значні структурні зміни в національній економіці нашої держави під впливом внутрішніх і зовнішніх викликів, насамперед воєнних дій, кризи в економіці, посилення зовнішньої міграції. Так, чисельність різних суб'єктів господарювання у країні в 2022 р. знизилася більше як на 11%, як наслідок руйнації інфраструктури, низький рівень бізнесової активності та нові умови господарювання.

Сільське, лісове, рибне господарство займають одне з головних місць в економіці країни, незважаючи на зменшення їх частки в загальній чисельності підприємств з 3,6% в 2021 р. до 3,3% в 2023 р. Результати фінансової діяльності аграрних підприємств свідчать про зменшення їх стійкості після 2021 р. Так, в 2021 р. більше 88% сільськогосподарських форм господарювання мали прибуток, а в 2022–2023 рр. зазначений показник зменшився майже до 78%, що свідчить про загострення економічного стану в аграрному секторі[11].

Нині великі підприємства є міцнішими за середні й малі. Через можливість доступу до фінансів, більші масштаби виробництва й залучення інвестицій та технологій вони мали змогу швидше пристосуватися до ризиків, що виникли. Змістилися акценти в розвитку економіки:

- професійна сфера, ІТ - сектор свідчать про збільшення сегменту в загальній чисельності форм господарювання, цифровізацію національної економіки й переформатування бізнесу під час війни;
- торгівельна галузь є найбільшою за чисельністю суб'єктів господарювання, незважаючи на певні зниження обсягів через зменшення купівельної спроможності споживачів і проблеми, пов'язані з логістикою;
- аграрний сектор зазнав значних втрат, проте нині показує ознаки адаптації та відновлення.

Функціонування національної економіки нашої держави свідчить про адаптивність та стійкість, але модернізується її структура в напрямку підвищення значення послуг, інформаційних технологій, а аграрний сектор вимагає впровадження нових стратегій діяльності для відновлення виробничих процесів. Як результат, це має такі наслідки для вітчизняної економіки:

- відбулася концентрація аграрного бізнесу у великих, стійких формах господарювання;
- скоротилася частка традиційних виробничих секторів та збільшилася сфера послуг й ІТ;

- спостерігається неоднорідність розвитку в регіонах;
- швидші темпи відновлення в регіонах, що менше постраждали від війни;
- збільшення залежності сільського господарства від допомоги держави, іноземних інвестицій, нових шляхів логістики.

В 2021–2023 рр. внесок сільського господарства у національну економіку був досить значним. Про це свідчить питома вага аграрних форм господарювання, що мали прибуток. Так частка сільськогосподарських підприємств, які мали прибуток в 2021-2023 рр. складала відповідно: 88,3%, 78,5% , 78,4%, збиток відповідно мали 11,7%, 21,5% , 21,6%[11].

В 2021 р. стан аграрного сектору економіки України був найкращим, проте, з початком війни у 2022–2023 рр. відбулося зменшення доходів, що пояснювалося зовнішніми та внутрішніми воєнними факторами. Тенденція зниження доходності супроводжувалася поляризацією структури прибутків та збитків в аграрній економіці. В 2021 р. підприємства, що мали прибутки мали перевагу, а у 2022-2023 рр. відбулося збільшення дисбалансу: збільшилася частка підприємств, які мали збитки і вони переважали в малих і середніх суб'єктах господарювання. Ці факти засвідчують економічну нерівність між потужними і дрібними учасниками сільськогосподарського ринку.

Зазначимо, що аграрний сектор економіки, незважаючи на втрати, має порівняно великий рівень прибутковості, а це свідчить про збільшення ваги концентрації вирощування продукції. Зміни у сільському господарстві з фрагментованої структури до інтегрованої дозволить змінити фінансові результати і конкуренцію на ринку, спростить доступ малих форм господарювання до ресурсів і покращить їх адаптованість до виживання в складних умовах.

Найбільш стабільно здійснювали діяльність в 2021 р. середні підприємства, з них прибутковими були 93%, в 2022–2023 рр. великі за розмірами підприємства стали переважати за станом прибутковості.

Під час кризи, у великих підприємствах спостерігалася більша фінансова стійкість, ніж у малих та середніх, через більші можливості доступу до фінансування, ресурсів, оптимізацію витрат. На великих підприємствах були менші втрати прибутків, а на малих і середніх підприємствах спостерігалися значно більші збитки.

Причинами таких явищ стали: воєнні дії, окупація сільськогосподарських угідь, порушення логістики (блокування морських портів, збільшення витрат на транспорт), інфляційні процеси і зростання вартості палива, насіння, добрив, відсутність інвестування в оновлення виробництва на малих підприємствах, зменшення врожаю внаслідок зміни клімату й браку ресурсів тощо. Як результат - бізнес концентрується більшою мірою у великих підприємствах, зменшується чисельність малих селянських фермерських господарств, зменшуються обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та експорту.

В сучасних умовах великі за розмірами підприємства проявили більшу стійкість до кризової ситуації 2022–2023 рр., а малі підприємства стали більш вразливими до неї. Аграрний сектор економіки в цілому підпав під негативний вплив несприятливих умов, але продовжує займати важливе місце в національній економіці.

Відповідно до даних Державної служби статистики України у 2023–2025 рр., сповільнюють розвиток вітчизняного аграрного сектору наступні фактори:

- недостатня кількість власних фінансів – про це свідчать 80% підприємств, серед яких проводили опитування;
- великі обсяги витрат, що потрібні для запровадження інноваційних технологій – 55%;
- низький рівень фінансової допомоги від держави – 25%;
- високі ризики в економіці – 41%;
- не створено належну законодавчу базу – 40%;
- низький рівень забезпечення фінансами замовників – 33%;

- недостатня чисельність кваліфікованих працівників – 20%;
- недостатній рівень знань у працівників стосовно сучасних технологій – 16% [11].

Багато сучасних аграрних форм господарювання відчують фінансові потреби та збільшення собівартості виробництва продукції, зокрема:

- збільшення вартості кредитних ресурсів через значні ризики;
- зростання вартості паливно - мастильних матеріалів й добрив;
- нестача робочої сили внаслідок мобілізації чоловіків і зовнішньої міграції населення.

Нині в українському сільському господарстві простежується різниця між високотехнологічними методами прийняття рішень й міжнародними поглядами в пріоритетах їх застосування. В нашій державі акцентується увага в основному на підвищенні контролю за процесами виробництва та розкрадання ресурсів, а у глобальному світі головною ціллю застосування інноваційних технологій є збільшення врожайності аграрних культур оптимізація виробничих процесів.

Практика передових країн світу в галузі сільського господарства свідчить, що збільшення його продуктивності і ефективності показує вагоміші економічні результати. Таке бачення дозволяє зберегти родючість ґрунтів, зробити мінімальним негативний вплив на зовнішнє середовище, покращити екологію агропродовольчої продукції.

Незважаючи на існуючі проблеми, сучасні аграрні форми господарювання пристосовуються до реалій життя, шляхом запровадження сучасних технологій. Сучасні методи ведення аграрного виробництва, а саме діджиталізація, застосування дронів, GPS-навігації, аналітичних систем дадуть змогу збільшити ефективність менеджменту в господарствах. Запровадження AgTech-рішень буде застосовуватися для планування і прогнозування врожайності сільськогосподарських культур й мінімізації аграрних ризиків.

2.2. Аналіз динаміки основних макроекономічних показників діяльності аграрного сектору економіки

Аграрному сектору належить вагоме місце в економічному розвитку України, адже він підтримує продовольчу безпеку держави і створює суттєвий вклад у формування ВВП. Сільське господарство створює майже його 10% і надає державі майже 50% надходжень валюти від експорту [11].

Динамічний розвиток галузі спостерігається в рослинництві, тваринництві, так і у впливі аграрного сектору на вітчизняну економіку.

Україна продовжує зберігати стійкі позиції серед світових лідерів у вирощуванні й експорті зерново-технічних культур (зокрема, пшениці, соняшнику, кукурудзи). За останні десятиріччя сільське господарство зазнало значних змін, пов'язаних з впровадженням прогресивних технологій, воєнними подіями й кризами в економіці.

Аналіз змін, що відбулися у ВВП країни в фактичних цінах, обсягах вирощування продукції у сільському, лісовому й рибному господарстві, дає змогу дослідити як мінялася роль цієї галузі в структурі економіки країни та прослідкувати за головними періодами зростання виробництва та падіння.

Зміни ВВП України, розмірів вирощування сільськогосподарської продукції у аграрному секторі, його сегменту у структурі ВВП в 2015-2025 рр., показують, що обсяги аграрної продукції у ВВП держави коливалася, що демонструє зміни внутрішніх і зовнішніх умов в економіці. Найбільший показник ВВП спостерігався в 2021р.він склав 11,1%, але починаючи з 2022 р. сегмент галузі постійно зменшувався і досягнув мінімум у в 2023 р., склавши 7,3%.

За досліджуваний період відбувалося збільшення валового внутрішнього продукту у фактичних цінах, так, у 2015 р. він становив 1988,5 млрд. грн, а у 2023 р. до 6627,9 млрд. грн, у 2024 р. - 7 658,7 млрд грн. Починаючи з 2022 р. сегмент аграрного сектору зменшувався, на що вплинула сукупність негативних факторів, найпотужнішими з них були

воєнні дії в Україні, руйнація інфраструктури, зменшення площ посіву, бар'єри у здійсненні експорту.

Обсяг аграрного сектору України збільшувався до 2021 р., досягнувши 602,4 млрд грн, що було найбільшою його часткою у ВВП – 11,1%. В 2022 р. цей показник зменшився до 449,1 млрд грн, а розмір сектора у ВВП знизився до 8,6%. В 2023 р. відбулося певне відновлення ВВП до розміру 484,2 млрд грн, але частка сільського господарства знизилася до 7,3%, що було найгіршим значенням за весь час дослідження. В 2024 р. реальний ВВП України піднявся на 2,9%, продемонструвавши відновлення другий рік поспіль попри повномасштабну війну, постійні атаки на інфраструктуру та дефіцит електроенергії. Номінальний ВВП за 2024 рік склав 7658,7 млрд грн. Зростання сповільнилося, порівняно з 2023 роком (5,5%), але було підтримане високим внутрішнім попитом та адаптивністю бізнесу. В 2025 р. реальний ВВП підвищився на 1,8%.

Такі факти вказують на економічне зростання нашої країни до 2021 року, а далі відбулося зниження ВВП та виробництва аграрної продукції як результат впливу зовнішніх кризових явищ. Суттєве зменшення ролі аграрної продукції у ВВП простежувалося в 2023 р., воно зв'язано з воєнними діями, зменшенням земель, що обробляються, проблемами з логістикою й падінням виробництва в аграрному секторі.

Фактори, що вплинули на збільшення частки аграрного сектору у ВВП:

- збільшення світових цін на аграрну продукцію, за часів сприятливої кон'юнктури у світовій торгівлі давало зростання прибутків у сільському господарстві, і це посилювало його вклад у розвиток економіки країни;

- галузева експортна орієнтація – сільськогосподарське виробництво за всіх часів є однією з провідних експортних сфер країни, а в 2020–2021 рр. збільшення обсягів експорту зерна, соняшникової олії й іншої агропродовольчої продукції спричинило зростання його значення у ВВП;

– збільшення врожайності і обсягів виробництва, відбулося внаслідок застосування сучасних аграрних технологій, сортів сільськогосподарських рослин, зрошення полів й механізації;

– в кризовий період, частка аграрної продукції у ВВП іноді зростала не лише за рахунок підвищення її обсягів, а внаслідок зменшення частки інших галузей економіки (будівництва, промисловості, сфери послуг).

Наша держава стала активніше співпрацювати з Євросоюзом. Зона вільної торгівлі, між ЄС та Україною, покращує експорт й імпорт, підвищує обсяги заходження інвестицій в країну і перспективи отримання прибутку від продажу товарів [25]. Сьогодні в нашій державі небагато ефективних галузей, а сільське господарство одна з таких.

Важливим фактором функціонування сільського господарства є об'єднання дрібних виробників, це дозволяє знизити витрати на вирощування й підвищити конкурентоспроможність отриманої продукції. Здійснюється експорт вітчизняної агропродовольчої продукції сухопутними шляхами, а останнім часом - через порти Дунаю (Рені, Ізмаїл) й відбулося розширення перевезень залізничним шляхом до країн ЄС.

В 2022-2023 рр. до України надходила фінансова допомога від ЄС, Світового банку й США для підтримки вітчизняного аграрного сектору, з компенсацією ставок за відсотки за кредитами і для фермерів на грантові програми.

Нині в українському аграрному секторі виникають серйозні проблеми, що зв'язані з кліматичними змінами, підвищенням собівартості виробництва продукції й бар'єрами доступу на зовнішні ринки. Вітчизняним аграрним формам господарювання необхідно знаходити нові можливості здійснення експорту, пристосовуватися до стандартів ЄС й створювати товари, що мають високу додану вартість.

На діяльність аграрного сектору України буде впливати надходження інвестицій, удосконалення виробництва, стабільні умови для здійснення експорту. Суттєву роль в цих процесах буде відігравати допомога держави,

партнерів із зарубіжних країн і запровадження інноваційних нововведень в галузі сільського господарства.

Незважаючи на труднощі, функціонування вітчизняного аграрного сектору економіки відносно стабільне та має потенціал для відновлення, розвитку, збільшення присутності на світових ринках.

Таблиця 2.3. показує як змінювалися капітальні інвестиції в Україні згідно видів економічної діяльності.

Таблиця 2.3

Дані про динаміку капітальних інвестицій України відповідно до видів економічної діяльності, млн грн

Показник	2015 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Обсяг капітальних інвестицій, млн грн	273116,4	508217	673899,3	409659,9	627280,8	534420
у т.ч. сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство, млн грн	30154,7	50679,7	69950,3	51439,4	65432,1	428900

Джерело: дані Міністерства економіки України [26]

Одними з головних проблем, що нині присутні в аграрному секторі України, є недостатність інвестицій й висока вартість кредитних ресурсів:

– через війну в нашій державі переважна частина зарубіжних інвесторів не хочуть ризикувати і утримуються від інвестування сільського господарства України, висока ставка на кредити для аграрних виробників складає більше 25-30% на рік, а це не сприяє успішному розвитку малого та середнього аграрного бізнесу;

- зміна кліматичних умов, проблеми в екології – часті посухи, відсутність опадів, створюють загрозу для отримання високих врожаїв, зростає необхідність у зрошенні культур, але в умовах війни розвивати таку інфраструктуру складно;

- створення зарубіжними країнами сусідами нашої держави (Угорщини, Польщі, Словаччини) бар'єрів з проходженням українського аграрного експорту і конкуренція на світових ринках – ускладнює виробництво продукції сільського господарства, особливо для фермерських господарств [28].

Інвестування аграрного сектору продовжує залишатися суттєвою проблемою функціонування галузі. Про це підтверджує зацікавленість зарубіжних інвесторів в його ефективному розвитку, попри виклики і ризики сьогодення.

Частка аграрного сектору економіки поступово розширювалася в обсязі капітальних інвестицій. Проти 2015 р. з 30,2 млрд грн вони збільшилися до 65,4 млрд грн в 2023 р., а в 2021 р. – близько 70 млрд грн. Сегмент сільського господарства в складі капітальних інвестицій за вказаний період перебувала в межах 9,5–14,3%. Найвищим він був в 2017 р. – становив 14,3%, що ілюструє порівняно велику інвестиційну зацікавленість аграрного сектору у окремі періоди. В цілому, сільське господарство посідає суттєве місце у загальному обсязі капітальних інвестицій, показуючи певну стабільність в кризових умовах в економіці.

Сільське господарство входить до складу головних джерел щодо валютних надходжень до нашої держави. У 2022 р. експорт агропродовольчої продукції становив 27,8 млрд дол США, а це біля 41% загального експорту держави. Основними товарами, що направляються на експорт є зернові й олійні культури та продукти переробки їх.

Незважаючи на труднощі війни, аграрний сектор в 2023 р. зберіг здатність вирощувати сільськогосподарську продукцію, забезпечувати нею потреби внутрішнього ринку, а залишки направляти на експорт. Проте, вирощування сільськогосподарської продукції супроводжувалася великими втратами коштів, через низькі ціни на зерно й олію всередині держави, проблеми з поставками експорту та низькою спроможністю для удосконалення мтб й інфраструктури.

Суттєвою проблемою стало розчищення і повернення до експлуатації земель сільськогосподарського призначення, що постраждали через військові дії. Руйнування Каховської ГЕС загарбниками, спричинило великі підтоплення та унеможливило ведення сільськогосподарського виробництва на значних площах.

Щоб забезпечити ефективну діяльність в аграрному секторі України під час війни, потрібно зберігати безперервність виробництва, переробки, зберігання й поставок продуктів харчування населенню держави.

Першочерговою метою повинно бути збільшення обсягів вирощування сільськогосподарської продукції, створення нових потужностей з метою її переробки й зберігання та концентрація державних і приватних ресурсів для ефективної логістики продовольчих товарів.

Експорт аграрної продукції є пріоритетною складовою функціонування агропромислового комплексу держави й джерелом фінансових надходжень до державного бюджету. Наша держава входить до складу потужних світових експортерів аграрної продукції: зернових культур, олійних і продуктів харчування. Розвиток експорту аграрної продукції свідчить про його високу конкурентоспроможність на світових ринках, він має вплив на економічний розвиток країни в час глобальних зрушень і внутрішньої кризи, зокрема війни.

Таблиця 2.4 дає змогу порівняти як змінювалась структура експорту вітчизняних товарів у 2019-2024 рр., зосередитись на стані АПК в усьому обсязі міжнародної торгівлі держави.

Таблиця 2.4

Структура вітчизняного експорту товарів у 2019-2024 рр., млн дол США

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Продукція АПК та харчової промисловості	22144,2	22179,4	27708,9	23397,2	21846	24607
Продукція металургійного комплексу	10255,7	9030,0	15991,0	6004,1	3888	4444

Мінеральні продукти	4866,5	5331,6	8414,4	4323,5	1963	3159
Продукція машинобудування	5528,1	5405,8	6107,6	4216,9	2852	3459
Деревина та паперова маса	1838,1	1814,6	2539,8	2162,9	1713	1700
Продукція хімічної промисловості	2652,3	2702,8	3919,8	1757,4	1145	1204
Різні промислові товари	1585,1	1649,3	2170,5	1335,6	1676	1966
Продукція легкої промисловості	1184,7	1078,4	1220,4	951,1	485	848

Джерело: сформовано за даними Міністерства економіки України [26]

У 2019–2024 рр. змінилася структура товарного експорту України, під впливом зовнішньоекономічної кон’юнктури й внутрішніх викликів, зокрема війною, що розпочалася в 2022 р. За вказаний період в українському експорті мала перевагу агропродовольча продукція. Її обсяги збільшувалися від 18,6 млрд дол США в 2018 р. до 27,7 млрд дол США в 2021 р., це демонструє значний попит на вітчизняне збіжжя на міжнародних ринках.

На початку війни, в 2022 р., незважаючи на проблеми в логістиці, розміри експорту вказаної групи продовжували залишатись високими – більше 23,3 млрд дол США, в 2024 р. – 24,6 млрд дол США. Дані свідчать про те, що аграрний сектор залишився пріоритетним в експортному потенціалі нашої держави, а забезпечує надходження валюти навіть в критичні періоди.

Зменшення експорту виробів металургічної, хімічної промисловості, машинобудування показує значний негативний вплив війни на промисловий потенціал держави.

Дані статистики засвідчують про зниження обсягів експорту «товарів підгрупи І «Живі тварини та продукти тваринного походження» на 16,3 відсоткових позиції протягом останніх двадцяти років. Зарубіжне постачання товарів «Готові харчові продукти» («Продукція харчової промисловості») «в складі товарних груп 1–24 Української класифікації зовнішньоекономічної діяльності» знизилася на 10,8% за останніх 20 р. Але в вартісному виразі надходження іноземної валюти за цей період збільшилися в 8,4 рази [26; 27].

Статистика стосовно вітчизняного експорту, «товарних груп 1–24 УКТ ЗЕД», показує, що за аналізований період прибутки, отримані від експорту зернових культур в грошовому виразі збільшилися в 76 разів. Вказує на перспективи майбутнього експорту насіння і плодів технічних культур їх підвищення в 9,4 рази, а олій та жирів рослинного і тваринного походження – підвищення в 24 рази [26; 28].

Непроста політична і економічна ситуація в країні у 2014-2025 рр., пандемія на коронавірус і війна спричинили негативний вплив на вирощування сільськогосподарської продукції і її експорт, оскільки пріоритети при війні й пандемії різні [28; 30].

Головними імпортерами нашої держави у 2024 р. з країн ЄС були Польща, Німеччина, Болгарія, Франція, Італія, Чехія.

У 2025 р. наша держава експортувала продукції агропродовольства в розмірі 22,5–22,7 млрд дол США, а це на 8,8% нижче (на 2,15 млрд дол США) показників 2024 р. Незважаючи на зниження обсягів експорту, сільське господарство України надало більше 56% валюти до державного бюджету. Частка ЄС стала меншою 50% (47,5%), 10,7–10,8 млрд дол США, тобто відбулася переорієнтація експорту сільськогосподарської продукції на регіональні ринки Африки й Азії, через квоти і проблеми з логістикою із боку ЄС. У червні 2025 р. були введені більш жорсткі обмеження для України на здійснення торгівлі з ЄС [28-30].

Зросли розміри експорту товарів з високою доданою вартістю, готових харчових продуктів, молочної продукції, борошна на більше як 20% у всій структурі обсягів експорту (4,4 млрд дол США).

Як і в попередні роки, найбільше купували вітчизняної агропродовольчої продукції держави Європейського Союзу, Азії й Африки.

Головними продуктами, що відправлялися на міжнародні ринки були зернові культури, рослинна олія, насіння соняшника, продукти переробки.

Нині попри труднощі в діяльності аграрний сектор залишається головним двигуном економіки України, що забезпечує 56,1% її товарного експорту.

Для надходження харчової продукції на зовнішні ринки, потрібно покращувати її конкурентоспроможність, щоб вона змогла на рівних конкурувати із зарубіжними аналогами. Причинами такої тенденції є внутрішні проблеми переробної промисловості, зовнішні фактори, макроекономічна нестабільність. Мається на увазі недосконала податкова, митна, тарифна, кредитно-фінансова державна політика [31-33].

Перелічені факти переконливо свідчать про в більшій частині сировинний напрямок вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції високий рівень імпорту до України готових продуктів харчування в усьому обсязі імпорту агропродовольчої продукції, про що зазначалося під час аналізу зовнішньої торгівлі України з зарубіжними країнами [34].

Дослідження переконують, що поставки продовольчих товарів на міжнародні ринки виконуються в значній мірі зарубіжними компаніями - посередниками, які продають українські товари під своєю торговою маркою, тому, «левова» частина прибутків залишається в цих структурах [35].

Наша держава продає на зовнішні ринки переважно сировинну сільськогосподарську продукцію, від чого держава втрачає значну частину робочих місць у переробній галузі, створює безробіття, посилює зовнішню трудову міграцію, зменшуються податки до різного роду бюджетів, не відраховуються внески до Пенсійного й Соціального фондів України. Все це створює негативну ситуацію в політичному, економічному і соціальному житті країни.

Вітчизняні вчені наголошують, якщо Україна направлятиме на експорт лише продукцію сировинну, то вітчизняний аграрний сектор не досягне високого рівня розвитку. Тому потрібно досліджувати і вивчати кращий досвід світових держав у переробній та харчовій промисловості і впроваджувати його в нашій країні [33].

Світовий досвід свідчить, що зарубіжні аграрні товаровиробники мають більше прибутку від реалізації товарів з доданою вартістю, ніж від не переробної сировини. Саме тому, в розвинених країнах, спочатку піддають переробці сировину продукцію, а потім її експортують, отримуючи більші доходи. Такий досвід є корисним для українських виробників сільськогосподарської продукції.

Імпорт товарної продукції є важливим для розвитку національної економіки, він забезпечує потреби внутрішнього ринку необхідними ресурсами, сировиною, готовою продукцією, комплектуючими, в яких є потреба та що не виробляються у державі.

Проаналізувавши структуру імпорту до України, (табл. 2.7) ми дослідили ключові закономірності у її зовнішньоекономічній діяльності, виявили в більшій мірі залежні від імпорту галузі, здійснили оцінку міри інтегрованості у глобальні виробничі й логістичні процеси.

Таблиця 2.7

Показники товарної структури імпорту України у 2019-2024 рр., млн дол. США

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Продукція машинобудування	2055,1	18568,6	23298,2	15983,5	19818	24986
Мінеральні продукти	12984,6	8633,3	14968,8	13112,1	270	264
Продукція хімічної промисловості	11048,0	10737,5	14559,4	9549,9	11039	11744
Продукція АПК та харчової промисловості	5736,0	6498,3	7747,0	5950,1	6950	7639
Продукція металургійного комплексу	3650,7	3129,3	4375,5	2590,7	3357	3860
Продукція легкої промисловості	3132,5	2970,1	3538,1	3294,2	3138	3109
Різні промислові товари	2382,8	2384,4	2804,4	3835,1	6842	8309
Деревина та паперова маса	1310,4	1414,6	1554,5	957,8	1014	1146

Джерело: дані [11]

Подальший розвиток аграрного сектору потребує для модернізації, технічного переоснащення, застосування сучасних аграрних технологій, збільшення продуктивності виробництва застосування імпорту машинобудівної, хімічної продукції, паливно-мастильних матеріалів тощо.

В структурі імпорту країни в 2019–2024 рр. переважала машинобудівна продукція. Її розміри досягли максимальних 23,3 млрд. дол США в 2021 р., це засвідчує велику потребу в техніці, транспортних засобах, обладнанні й для аграрного сектору. Але в 2022 р. такий імпорт зменшився до 15,9 млрд дол. США, поясненням цього є економічні обмеження, пов'язані з війною.

Імпорт агропродовольчої продукції, показував стабільне збільшення до 2021 р. (7,7 млрд дол. США), але в 2022 р. зменшився до 5,95 млрд дол. США, в 2024 р. відбулося підвищення до 7,64 млрд дол. США, внаслідок переорієнтацію виробництва в середині країни і зміну поведінки споживачів під час війни.

Структура імпорту показує суттєву технологічну залежність вітчизняної економіки від постачальників ззовні, особливо у сферах, що є важливими у функціонуванні аграрного сектору.

Зменшення розмірів імпорту в 2022 р. показує пристосування до нових умов, але разом з тим ілюструє потребу у розвитку виробництва в середині країни в стратегічно значимих сферах. Структура товарного експорту й імпорту свідчить про економічну ситуацію в Україні, стан її виробничої потужності, рівень входження держави до світової економіки і стабільність зовнішньоекономічних зв'язків.

В 2023-2025рр., незважаючи на складну ситуацію в країні, війну, що продовжується, Україна здійснювала активну зовнішню торгівлю. Її структура показувала суттєву залежність від аграрного сектору в частині експорту й імпорту енергоресурсів та промислових товарів.

Аналіз структури товарного експорту й імпорту нашої держави в 2023-2025 рр. ілюструє сировинну спрямованість експорту аграрної продукції і

значну залежність від імпорту енергоносіїв, техніки, товарів переробної промисловості. Все це свідчить про необхідність структурної перебудови економіки і розширення виробництва товарів з доданою вартістю.

Висновки до розділу 2.

Висновки досліджень свідчать, що постачання продовольства на міжнародні ринки виконується здебільшого іноземними компаніями - посередниками і продають товари вітчизняного виробництва з власною торговою маркою, тому, «левова» частина прибутків залишається в цих компаніях.

Експорт України на світові ринки – це переважно сировинна сільськогосподарська продукція, а це втрата для країни робочих місць на підприємствах промисловості з переробки продукції, значний рівень безробіття та зовнішньої міграції робочої сили, зменшення податків до місцевих і державного бюджетів, відрахувань до Пенсійного і Соціального фондів України. Ці та інші обставини погіршують політичний, економічний і соціальний стан держави.

Виявлено, що імпорт країни являє собою значну частку готових продуктів харчування.

Дослідники попереджають, якщо Україна здійснюватиме експорт на світові ринки лише сировинної продукції, то аграрний сектор не здійснить поштовх у подальшому розвитку української економіки. Потрібно досліджувати кращий світовий досвід в переробній і харчовій промисловості й впроваджувати в агропромисловому комплексі України.

Світовий досвід свідчить, що зарубіжні сільськогосподарські товаровиробники мають більше прибутків від реалізації переробленої продукції, а ніж від сировинної. Представники агробізнесу розвинених країн, в першу чергу переробляють сировину, а потім її експортують. Так вони отримують продукцію із високим рівнем доданої вартості і більший

прибуток. Тому, українським виробникам сільськогосподарської продукції потрібно використати такий досвід.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

3.1. Головні напрями зовнішньоекономічної діяльності національного аграрного сектору

Глобалізація економіки, міжнародна інтеграція вимагають від країн світу переглянути зовнішньоекономічну політику своїх країн, щоб створити ефективну діяльність враховуючи національні інтереси.

Україна не виняток в цих питаннях. Останнім часом вітчизняні аграрні форми господарювання, після проведення ринкових реформ займаються більш активною зовнішньоекономічною діяльністю. Україна є членом Світової організації торгівлі (СОТ), Міжнародної продовольчої організації (ФАО ООН) й інших міжнародних організацій та союзів. Це вимагає від держави виконання певних правил поведінки та принципів при здійсненні міжнародних торговельних операцій, що дозволяє успішно розвиватися зовнішньоекономічній діяльності.

Запровадження зони вільної торгівлі, складової частини угоди про асоціацію України з Європейським Союзом й перспектива стати членом ЄС, вимагає від нашої країни виконання низки заходів для адаптації до ринкового середовища об'єднання, побудови механізмів регулювання процесів, гармонізованих інституціональних засад, для інтеграції, що буде вигідна для всіх.

Тоді як значна частина зобов'язань та вимог, які прописані в різних міжнародних угодах, статутах, меморандумах щодо імплементації аграрної політики України до політики ЄС, ще не виконані [36].

Здійснення зовнішньоекономічної діяльності у сільському господарстві потребує удосконалення ролі держави щодо регулювання цих процесів, через різновекторний розвиток, що зв'язано з забезпеченням продовольчої безпеки країни, зовнішньою та внутрішньою конкуренцією, продовольчого забезпечення продовольством населення світу.

Україна є провідною країною серед країн світу стосовно вирощування аграрної та продовольчої продукції. Українські товаровиробники постачають різними видами агропродовольства (товарні групи 01-24 УКТ ЗЕД) населення держави, а надлишки направляють на експорт за кордон, збільшуючи присутність на міжнародних ринках [34] (рис. 3.1).

Збільшення обсягів імпорту та експорту продукції суттєво впливає на різноманітність внутрішнього ринку продовольства [37].

Проведений аналіз структури експорту вітчизняної агропродовольчої продукції, свідчить про зниження частки готових харчових продуктів, жирів, рослинної і тваринної олії майже в 1,5 рази, а це вказує на перевагу

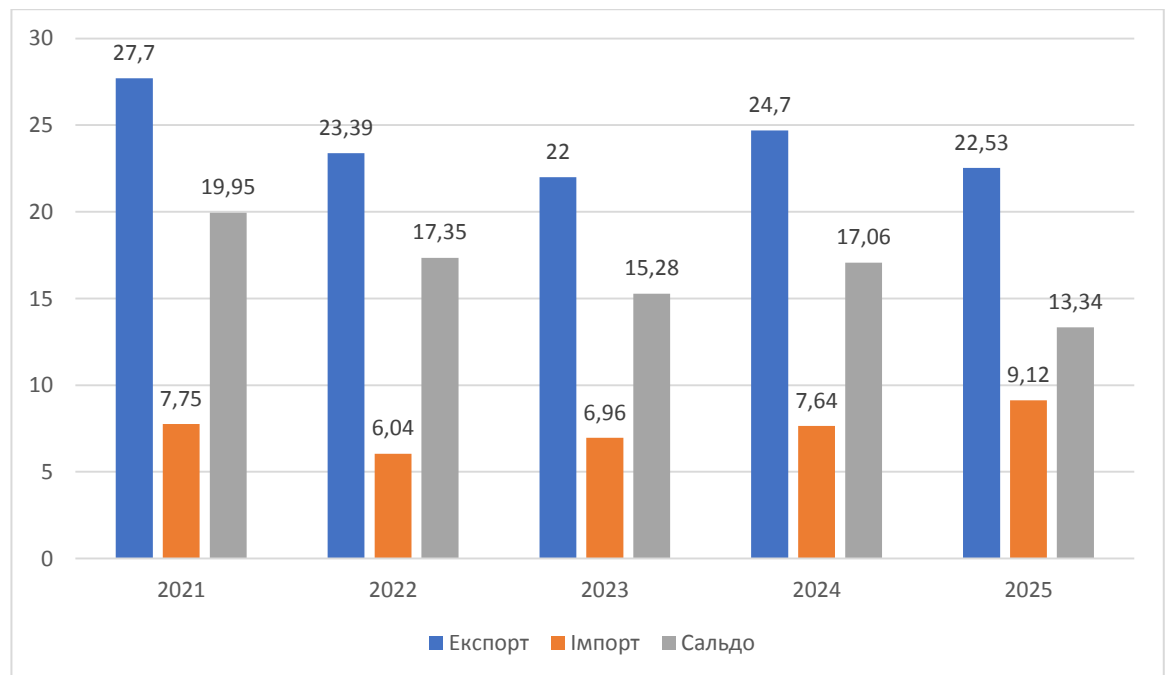

Рисунок 3.1. Стан зовнішньої торгівлі України аграрною продукцією, млрд. дол США

Джерело: дані Державної служби статистики України [11]

сировинного експорту, малу чисельність товарів з доданою вартістю внаслідок недостатньої конкурентоспроможності українських продуктів харчування на світових ринках, а це не позитивний факт.

Щодо структури імпорту, тут спостерігається збільшення питомої ваги готової, переробленої продукції. У 2021 році її рівень сягнув понад 50 % усіх

обсягів, що свідчить про постійне збільшення нееквівалентних відносин в торгівлі [11].

Ці факти потребують запровадження державними органами додаткових заходів для підтримання конкурентоспроможності учасників агроринку з України, за рахунок покращення бюджетної, податкової, кредитної, цінової митної політики, відновивши біржову торгівлю, як засіб встановлення ринкових цін агропродовольчої продукції.

Український аграрний сектор, в сучасних умовах зможе ефективно розвиватися при нормальному ресурсному забезпеченні процесів виробництва, але останнім часом він все більше залежить від обсягів та ціни імпортованих нафтових продуктів й інших носіїв енергії, засобів захисту тварин та рослин, мінеральних добрив, племінної худоби та птиці, високоврожайних сортів насіння, обладнання для переробної промисловості, сільськогосподарської техніки тощо [34].

Сьогодні на світовому ринку спостерігається ситуація, коли Україну відзначають багатою на ресурси країною світу, у якій є всі можливості для модернізації виробництва сільськогосподарських машин, проведення наукових досліджень щодо виведення сортів високопродуктивного насіння й племінної роботи, але внаслідок неефективного державного регулювання наша держава все ще споживає ресурси економічного зростання інших країн світу [38].

Як результат, український продукт сільського господарства має критичну кон'юнктуру собівартості від доданої вартості, що імпортується, оскільки застосовує завезені матеріально-технічні ресурси з країн ЄС, Китаю, США тощо, підтримуючи їх економіку [37].

В умовах глобальних викликів, одним з пріоритетів функціонування зовнішньоекономічних відносин й світової інтеграції сільського господарства України є потреба в зарубіжному інвестуванні.

Важливою умовою здійснення експорту й розв'язання питань співробітництва між державами є угоди про зони вільної торгівлі України з

понад 40 світових держав, на якому перебувають біля 800 млн мешканців-споживачів продовольства. Поєднання і комплексність створення державними органами інституційних передумов для розвитку аграрного сектору, разом з зовнішньоекономічною діяльністю, дало змогу лише за останні 20 років підвищити експорт агропродовольчої продукції на світові ринки в 16,1 рази, створюючи кожного року позитивне сальдо торгівлі, що в 2021 р. склало 15,7 млрд дол. США [33].

В географічній структурі експорту простежується зростання орієнтації виходу нашої країни на ринок Європейського Союзу. Нині головні потоки експорту й імпорту між Україною й ЄС, країнами, що концентруються в межах 60 -70 % з розвиненим рівнем сільського господарства, таких як Польща, Німеччина, Нідерланди, Франція, Іспанія, Італія [11].

Останнім часом, починаючи із встановлення зони вільної торгівлі з ЄС, Україна створює умови до наближення українського аграрного сектору на ринковий шлях, пристосування до САП ЄС, покращення якості вітчизняних продуктів харчування тощо. Це дозволило аграрному сектору країни стати одним з потужних постачальників агропродовольчої продукції на ринок продовольства Європейського Союзу, що забезпечило в 2020 р. експорт у розмірах 7,5 млрд. дол. США, тобто в 1,8 рази вище 2015 р. й складає 33,9% усіх розмірів експорту [33].

Головну частину імпорту аграрного продовольства з держав ЄС складає насіння певних сільськогосподарських культур, певних видів плодів та овочів, племінної худоби і птиці, ракоподібних та риби, алкогольних напоїв, тютюну й виробів з нього, це дає змогу зробити рівноважним внутрішній ринок й покращувати якість забезпечення продовольством населення України.

На даний момент Європейський Союз є великим партнером України в зовнішній торгівлі.

Стан розвитку торгівельних відносин вітчизняною аграрною продукцією з державами ЄС збільшується. В 2021 р. Україна експортувала

аграрної продукції до ЄС на 5,8 млрд дол. США. Відстеження розмірів торгівлі аграрними товарами з січня до вересня 2021 р., свідчить, що наша держава посіла четверте місце серед держав - імпортерів до ЄС й перебуває на 14-му місці за розмірами споживання агропродовольчої продукції країн ЄС [11].

Збільшилися обсяги аграрних товарів, які наша держава завозила з країн Європейського Союзу. В 2020 р. на Україну приходилося 1,5 % аграрного експорту з Європи на суму 2, 841 млрд. євро.

Дані Державної служби України щодо питань безпечних продуктів харчування й безпеки споживачів, показують, що до держав ЄС дозволено експортувати 380 українським підприємствам, серед них 162 –виробники продовольчої продукції для населення й 218 підприємств, що виробляють нехарчову продукцію [11].

В 2021 р. до України було імпортовано аграрної продукції на 8,2 млрд, дол США, що на 19 % вище 2020 р., тоді сума імпорту складала 6,9 млрд. дол США.

В 2021 р. аграрна продукція в Україну надходила переважно з Європейського Союзу (сума імпорту 4217 млн дол США), проти 3554 млн дол США в 2020 р. Сегмент продукції з ЄС в структурі аграрного імпорту складав 51,6%.

Велику частину в українському імпорті займали: Німеччина -586 млн дол США; Італія - 586 млн дол США; Туреччина - 520 млн дол США; Франція -351 млн дол США; Нідерланди - 334 млн дол США; Індонезія - 328 млн дол США; Норвегія - 314 млн дол США; Сполучені Штати Америки - 288 млн дол США; Іспанія - 264 млн дол США. Разом ці десять країн у 2021р. надали 54% імпорту України [11].

Серед імпорту до України товарів сільського господарства переважають такі групи продуктів: морепродукти та риба - 874 млн дол США; плоди, горіхи, ягоди 835 млн дол США; алкогольні та безалкогольні напої -719 млн дол США; тютюнові вироби - 602 млн дол США; різні харчові

продукти -559 млн дол США; какао-продукти - 442 млн дол США; олії - 378 млн дол США; насіння й плоди олійних культур 376 млн дол США. Вказані продукти харчування сформували майже 59 % розмірів вартості імпорту агропродовольчої продукції до нашої держави [38].

Зовнішня торгівля вітчизняним продовольством з державами ЄС ілюструє взаємовигідне покращення економічних зв'язків, посилення конкурентоспроможності української продукції й зацікавленість обох сторін в товарообміні продовольством. Це стверджує правильність руху України до євроінтеграції.

Оцінивши тенденції руху нашої держави до членства в ЄС, вимальовується картина, що аграрний сектор останнім часом показував швидку динаміку функціонування міжнародної торгівлі аграрною продукцією.

Покращення експорту аграрної продукції сьогодні в Україні стало важливим аспектом прискорення темпів її виробництва. Це позитивний факт. Проте, оцінка динаміки цін, переважання сировини в експорті аграрної продукції, низький рівень керівництва державою процесів зовнішньої торгівлі, відсутність іноземних інвестицій й інші процеси потребують покращення політики держави щодо розширення такого роду діяльності.

Для збалансування негативного впливу зазначених факторів на учасників світової торгівлі уряди зарубіжних країн домовляються про утворення зон вільної торгівлі, при цьому застосовують однакові для сторін умови регулювання. Держави, учасники СОТ, дотримуються єдиних правил торгівлі, обсягів, принципів, напрямів державної допомоги національним учасникам ринку й інших дій співробітництва на глобальному рівні. Це дає змогу створювати стабільні експортно-імпортні відносини між собою, при встановленні цін без дискримінації [40].

В Україні існує певна недосконалість в державному регулюванні торгово-економічних процесів, іноді мають місце диспропорції в цінах, перевиробництво або нестача окремих видів продовольства чи сировини на

ринках для різних сфер промисловості. Факти стверджують, що останніми роками кожного року йде на експорт 50-75 % продукції, яка складає критичну масу отриманих обсягів пшениці, ріпаку, кукурудзи, сої, меду, олії, жирів, цукру, сирів, спирту тощо [34].

Суттєво впливають на ціноутворення ситуації на внутрішньому ринку створюють цінові диспропорції коли відбуваються експортно-імпортні операції. Як свідчать статистичні дані, на однакові види продукції діють середньорічні імпортні ціни на експортну продукцію: зокрема, на олію соняшникову, ріпак, сою, сіль, борошно пшеничне, м'ясо і субпродукти, спирт, домашню птицю, яловичину та інші види продукції в 1,1-1,8 рази [36]. Відхилення цін спостерігаються по зернових злаках, ріпаку, соняшнику, сої та інших культурах, що не на користь суб'єктів, які діють на внутрішньому ринку.

Така різниця в цінах свідчить не лише про суттєві втрати надходження валютних коштів в країну, але й про незадовільне складання платіжних балансів держави, збільшення цін на продовольчі споживчі товари на внутрішньому ринку тощо. Такі явища можна пояснити низькою якістю агропродовольчої продукції, значною часткою у структурі імпорту високовартісного селекційного насіння, худоби племінних порід.

При вступі до СОТ, Україна зауважила, що державна допомога для виробників аграрної продукції за програмами «жовтої скриньки» може становити 3,4 млрд. дол. США, або більше 100 млрд. грн, проте жодного року ці умови не виконувалися. Хоча, якби такі умови для учасників аграрного ринку виконувалися, це б забезпечило збільшення конкурентоспроможності продукції й підвищення доходів до бюджету [38].

Через різну державну допомогу в учасників світового аграрного ринку різні стартові позиції у ціновому відношенні. В Україні баланс в таких позиціях створюється за допомогою різних диспропорцій і дисбалансу, від яких страждають дрібні сільськогосподарські товаровиробники, населення й держава.

Перелічені фактори свідчать, що подальша ефективна діяльність українського аграрного сектору суттєво залежить від сприятливої аграрної державної політики, шляхом забезпечення керованого ринкового утворення цін, використання важелів державного регулювання й застосування потрібних коштів з державного бюджету [36].

Важливим фактором розвитку аграрного сектору нині повинно стати антимонопольне регулювання економіки. Досліджено, що понад 60 % вирощування зернових та зернобобових культур вже зосереджено в 10% сільськогосподарських підприємств з площами посіву понад 1000 га. З них більше 50 % площ під кукурудзою у володінні 6 % аграрних підприємств.

Подібний стан простежується з концентрацією виробництва соняшнику, ріпаку, сої, томатів й інших культур, що складають головні експортні позиції у сільському господарстві України [39].

Нині, окрім антимонопольного регулювання потрібно надати підтримку розвитку обслуговуючої кооперації в сільському господарстві, як ефективного інструменту боротьби з монопольними явищами. Є необхідність у відтворенні функціонування біржового аграрного ринку - головного інструмента ціноутворення. Потрібно зосередити зусилля на налагодженні дієвої співпраці з міжнародними центрами торгівлі, шляхом відкриття в державі їх великих філій, і для здійснення ф'ючерсної торгівлі [41].

В багатьох країнах з метою нормалізації раціонального харчування людей, державну допомогу направляють виробникам продукції й малозабезпеченим верствам населення, при цьому використовують механізми пільгової кредитної допомоги для учасників ринку, обмежують експорт шляхом застосування квот і при потребі - стимулювання імпорту шляхом зменшення тарифних ставок й інших заходів [52].

В умовах глобальних викликів в нашій країні такі важелі через їх недосконалість не впливають позитивно на стан внутрішнього ринку.

Несприятливою тенденцією для розширення експорту протягом обстежуваного періоду була незначна частина в його структурі частки

готових продуктів харчування і олії рослинної і тваринної, відбувалося збільшення обсягів імпорту вказаних товарів. Ці тенденції свідчать про потребу в обмеженні за допомогою ринкових методів регулювання сировинного напрямку аграрного експорту, створення механізмів заборони бізнесовим структурам отримання швидких прибутків через експорт товарів, насамперед, сировини зернових культур, сої та інших культур, що вирощуються в сільському господарстві й певних видів тваринницької продукції. Необхідно надавати пріоритет експорту готових продуктів харчування з високою доданою вартістю [42].

3.2. Перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобальних викликів

В глобальних умовах країни світу та їх об'єднання активізують діяльність щодо систематизації торговельних угод, шляхом швидкого просування продукції свого АПК, зміцнюючи захист власних ринків реалізації продукції. Україна на міжнародних ринках впевнено покращує позиції стосовно експорту товарів продукції аграрного сектору. Проте, досягнуті результати та вихід на нові ринки продовольства потребують ефективніше використовувати ринкові можливості, прискорювати впровадження нових технологій.

Практика свідчить, що у структурі ВВП нашої держави аграрний сектор поступається тільки переробній промисловості й має значну частку у експорті нашої країни. Загалом сільське господарство є головним з напрямів, які формують ВВП й валютні надходження нашої країни [43].

Покращення діяльності в аграрному секторі відбувається в результаті активного функціонування центрів розробки й застосування сучасних аграрних технологій як важелів державної допомоги розвитку АПК. Сьогодні в міжнародній економіці поширюється новостворена технологічна хвиля, що характеризується застосуванням біотехнологій, створених на передових

винаходах генної інженерії та молекулярної біології; робототехніки; нанотехнологій; штучного інтелекту.

Підвищується значення гнучкої автоматизації виробничих процесів, підвищуються розміри застосування відновлюваних джерел енергетичних ресурсів, в майбутньому, біотехнології будуть займати провідне місце в сільськогосподарській діяльності. Це сприяє утворенню нової структури ринків продажу засобів виробництва і продукції аграрного сектору [34].

Наша держава має потенціал розвитку сільського господарства на глобальному рівні. Це пояснюється наявністю родючих чорноземів, багатогалузевою інфраструктурою, агрономічними умовами, наявністю кваліфікованої робочої сили.

Вважаємо, що існує два напрямки подальшого розвитку вітчизняного аграрного сектору в глобальних умовах. Перший «Розвиток окремих частин аграрного сектору» полягає у підвищенні рівня його розвитку та спеціалізацію на продуктових ринках, на яких вже присутня товарна продукція нашої держави і вона є конкурентоспроможною.

Напрямок «Новий світовий прорив» полягає у виході на ринки, які нові для вітчизняного АПК шляхом швидкого наукового та технологічного зростання.

На думку вчених, Україна до 2030 р. може збільшити частку експорту агропродовольчої продукції на світові ринки при виконанні першого напрямку – до 1,5%, а при реалізації другого напрямку – до 3,5 %. Сьогодні частка складає 1,28 %.

Головними заходами розвитку вітчизняного аграрного сектору в напрямку «Розвиток окремих частин аграрного сектору» мають бути поступове економічне зростання, імпортозаміщення й продовження участі в уже знайомих експортних нішах. Покращення інвестиційних умов буде пов'язано з удосконаленням вітчизняної бюджетної, грошової й кредитної політики [42].

Головною особливістю впровадження «Нового міжнародного прориву» повинно стати економічне зростання в країні у середньостроковому періоді шляхом збільшення кількості державних інвестицій. Такий напрям полягає у додатковому вкладенні коштів у інноваційну та наукову діяльність підтриманні експорту агропродовольчої продукції й застосування стимулів до споживчого попиту на товари, виготовлені в Україні (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Можливі напрями розвитку аграрного сектору України

Сегмент України у світовому експорті агропродовольчої продукції 1,28 %	При впровадженні НТП	Новий міжнародний прорив 3,0 %-3,5 %
	При не впровадженні НТП	«Розвиток окремих частин аграрного сектору» 1,0 %-1,5 %

Джерело: складено за [42].

Головною метою наукового і технологічного розвитку сільського господарства України є досягнення високого рівня конкурентоспроможності українських товарів на національному і зовнішньому ринках, зокрема, шляхом створення, застосування та реклами передових наукових досягнень і технологій. Виконання цієї мети повинно створити умови для прискореного переходу до високотехнологічного, продуктивного, ресурсоефективного кліматоадаптивного вирощування аграрної продукції із високим ступенем переробки [44].

Збільшення виробництва і експорту продукції з високою доданою вартістю, що може достойно конкурувати на світових ринках, може статися при стійкому підвищенні продуктивності праці й ефективності використання ресурсів. Цей сценарій розвитку подій полягає в активізації співробітництва між країнами. Цьому допоможе зацікавленість певних країн, у яких не сприятливі агрокліматичні умови для ведення сільського господарства, в стабільних поставках аграрної продукції, продовольства, сировини й

організацію вирощування сільськогосподарських продуктів у державах, де сприятливі аграрні та кліматичні умови [41].

Прогнозування наукового й технологічного розвитку аграрного сектору створює базу для створення галузевого технологічного планування, яке повинно спрямовуватися на задоволення майбутніх потреб аграрного сектору із застосуванням впровадження нових технологій виробництва.

Головними функціями при технологічному прогнозуванні функціонування аграрного сектору в майбутній перспективі повинно бути:

- постійне спостереження за глобальними технологічними трендами;
- виявлення можливостей і технологічних загроз, складання сценаріїв технологічного й наукового розвитку сільського господарства;
- пошук і аналіз результатів та інформації про наукові дослідження, технологічні новинки вітчизняних й зарубіжних винахідників, про технологічні рішення, які можуть радикально впливати на структуру ринків аграрної продукції, зміну попиту на агропродовольчі товари;
- постійне корегування перспектив технічного й наукового розвитку сільського господарства, напрямів першочергового наукового і технологічного його розвитку й технологічних дорожніх галузевих карт [39].

Як відомо, Україна є членом багатьох міжнародних організацій, вона повинна виконувати взяті на себе зобов'язання, передбачені в угоді про Євроасоціацію. Заходи стосовно вступу до Європейського Союзу вимагають дотримуватись узгоджених в ньому критеріїв, принципів, ідентичності сталого розвитку, збільшення процесів інтеграції, це залишається першочерговим завданням законодавчої влади, політиків, органів місцевого самоврядування, учених і практиків [41].

Дослідження свідчать, що у світі немає ні однієї країни з добре розвиненим виробництвом аграрної продукції, де б панував ринковий хаос. Ринкова економіка аграрного спрямування в сучасних умовах являє собою економіку соціально орієнтованого господарства, що регулюється, в якій держава відіграє важливу роль у ефективному функціонуванні ринку

агропродовольчої продукції, створенні гарантій наукового рівня забезпечення населення продовольством.

Такі цілі досягаються перш за все збалансованими відносинами між галузями, необхідним рівнем фінансової допомоги держави для виробників і споживачів агропродовольчих товарів, з використанням різноманітних важелів цінового, податкового, митного, кредитного, інвестиційного, інноваційного державного регулювання, страхування від ризиків тощо [34].

У розвинених державах такі важелі регулювання сільського господарства постійно діють 5-7 років, з часом вони переглядаються. Існуюча методика державного регулювання, як механізм державного управління, разом з наявністю підприємницьких здібностей переконує учасників ринків сільськогосподарської продукції у стабільності державної аграрної політики й беззбитковій діяльності.

Практика демонструє, що в розвинених країнах світу діє потужна система управління держави сільським господарством на певних територіях та на рівні держави, що позитивно впливає на розв'язання проблем щодо розвитку і функціонування аграрного сектору й сільської місцевості. Про це свідчить досвід будівництва структури влади у Франції, США, ФРН, Канаді, Великобританії, Нідерландах, Польщі тощо [38].

Нині вітчизняний аграрний сектор потребує оптимального поєднання регулювання держави й ринкових важелів, виникає необхідність створення теорії й удосконалення практичних зусиль впливу держави на мікро- та макроекономічні процеси у сільському господарстві і суміжних галузях.

Досвід держав світу показує, що в їх переважній більшості суб'єктами аграрного бізнесу є фермерські господарства й підприємства з вирощування, перероблення, реалізації, зберігання аграрної продукції.

Суттєвим напрямом підтримки аграрних форм господарювання в світовій практиці передбачено інструменти безпосереднього впливу. У розвинених країнах на розвиток сільськогосподарських підприємств впливає пряма державна допомога. Так, в ЄС субсидії агровиробникам кожного року

складають біля 40% бюджету ЄС. А в структурі виплат компенсації 75% складають платежі з розрахунку на 1 га земельної площі 1 голову худоби [38; 42].

В умовах глобальних викликів, досвід країн зарубіжжя надзвичайно важливий для України, оскільки в розвинених європейських державах спостерігається державна підтримка підприємництва в аграрному секторі.

У країнах Європи існують різноманітні фінансові інструменти заохочення для сімейних фермерських господарств, зокрема:

- повернення частини витрат для виплати відсотків за взятими кредитами;
- дієве земельне іпотечне кредитування;
- гарантії при наданні кредитів, а це сприяє зменшенню відсоткової ставки за отриманий кредит та зменшення ризику, через його неповернення;
- лізинг, для активізації інвестицій;
- заохочення інноваційної діяльності за допомогою венчурних фондів;
- створення фондів кредитування в регіонах для суб'єктів господарювання в сільському господарстві [45].

Застосування різноманітних інструментів заохочення впливає на диверсифікацію джерел фінансування й активізації підприємництва в аграрному секторі. Європейська комісія свідчить, що в країнах ЄС державна допомога для фермерів [42] виконується так:

- державна допомога молодим фермерським господарствам;
- підтримка держави фермерських господарств, що розміщені в несприятливих регіонах;
- спеціальна додаткова допомога молодим фермерам;
- підтримання спадкоємства;
- допомога держави в організації кредитних кооперативів в сільській місцевості.

Серед головних шляхів підтримки держави аграрного сектору в країнах ЄС виділимо наступні [42, с. 6]:

- застосування здебільшого економічних методів державного керівництва аграрним сектором;
- виконання цільових програм за рахунок фінансування певних видів діяльності;
- створення однакових умов виробництва для суб'єктів ринку агропродовольчої продукції за рахунок цінового механізму, виплат за одиницю площі, продукції, голову худоби; організація центрів дорадництва;
- фінансування спеціальних програм на допомогу сімейним фермерським господарствам, що здійснюють діяльність в складних умовах;
- організація ефективної системи підтримки прибутків для фермерів [46].

Розміри фінансової підтримки держави суттєво залежить від доходів держави. Державна допомога аграрних форм господарювання в країнах ЄС, США, Канаді суттєво перевищує аналогічний показник для нашої країни.

Попри суттєве зростання сільськогосподарського виробництва в Україні, фінансової допомоги сільськогосподарським товаровиробникам з розрахунку на одиницю площі, виділяється недостатньо ніж країнам членам ЄС [43].

Відповідно до спеціальної управлінської програми Німеччини «Загальна концепція науково-технічної політики в співвідношенні з аграрним підприємництвом», здійснюється допомога при наукових дослідженнях, фінансуванні ризиків, покращенні умов застосування технологій тощо. В країні значна кількість наукових закладів, що консультують фермерів з різних питань. Ці заклади фінансуються переважно урядом.

Суттєву допомогу фермерам надається за допомогою субсидій та кредитів урядом країни. Їм надають інвестиційні кредити на пільгових умовах, насамперед, створюються високотехнологічні виробництва. Допомога держави фермерським господарствам спрямована на забезпечення фінансової самостійності. Для фермерів спеціальна стаття підтримки діяльності щодо збільшення обсягу власних коштів складає біля 30 % всіх

розмірів субсидій. Фермерським господарствам, що тільки розпочинають господарювання, надають кредити на 20 р. Велика увага надається консультаційним та інформаційним послугам щодо впровадження нових технологій, інновацій, підвищенню кваліфікації за професією тощо. За цільовими програмами, аграрному бізнесу надається багато коштів для виконання програм з біотехнології, застосування сучасних засобів механізації високої продуктивності [43]. Для нашої держави такий спосіб підтримки фермерів є цікавим.

Заслуговує на увагу для покращення фінансового стану вітчизняних фермерських господарств застосування агрострахування. Проте такий ринок в Україні іще тільки починає розвиватися. Площа сільськогосподарських угідь, які сьогодні застраховані складає 2 % їх загального обсягу [38].

Кращий досвід розвинених країн Євросоюзу стверджує потребу у застосуванні програмно - цільових методів стосовно регулювання державою підприємництва в аграрному секторі. Стимулювання діяльності аграрних форм господарювання має бути пов'язано із збільшенням ефективності їх виробництва і доповнюватися використанням послуг інформаційної системи та консультацій.

Вироблення стратегії державної допомоги національному сільському господарству необхідно проводити з врахуванням впливу зовнішніх факторів та їх наслідків (рис. 3.3.).

Проведені нами дослідження стверджують, в глобальних умовах у державній підтримці виробництва аграрної продукції розвинутих країн світу переважають заходи, що слугують збільшенню купівельної спроможності покупців, високому контролю якості харчової продукції й продовольства. Для покращення умов застосування в аграрному секторі України інновацій, сучасних технологій тощо необхідно збільшити видатки в галузі аграрної освіти, на удосконалення об'єктів інфраструктури, послуги інспекції, наукові розробки та дослідження.

В нинішніх умовах, перед нашою державою стоїть питання на основі існуючого, модернізувати вітчизняний аграрний сектор, перетворивши його

	Зовнішні фактори	Наслідки	Стратегія державної допомоги
	Загрози у забезпеченні продовольчої безпеки	Зміна положення держави на зовнішніх ринках аграрного продовольства	Першочергове надання державної допомоги аграрному сектору
	Негативний вплив кризи фінансів у світі	Недостатність фінансів в державі	Ефективне застосування державної допомоги
	Членство України у СОТ	Виконання взятих зобов'язань стосовно обмеження надання допомоги аграрному сектору	Знаходження шляхів для використання допомоги держави
	Україна асоційований член ЄС		

Рисунок 3.3. Стратегія державної допомоги вітчизняному аграрному сектору[38].

Джерело: Сформовано на базі [38;43].

на глобальний, високотехнологічний та конкурентний на світовій арені комплекс. Для виконання такого завдання потрібно вдосконалити наукову і технічну аграрну політику, покращити якість інформаційного, методичного, аналітичного, експертного забезпечення управлінських рішень. Необхідно створити умови для підвищення ефективності застосування інструментів регулювання аграрного сектору України.

Висновки до розділу 3.

Проведені нами дослідження показали, що в умовах глобалізації для ефективного розвитку аграрного сектору України потрібно створити умови із створення конкурентоспроможної продукції на світовому й внутрішньому ринках, шляхом застосування передових наукових досягнень та технологічного прориву. Виконання таких завдань має забезпечити перехід до високотехнологічного, високопродуктивного, ефективного виробництва агропродовольства з високою доданою вартістю.

Розглянувши передовий досвід зарубіжних країн щодо державної допомоги аграрному сектору на прикладі Німеччини, дійшли висновку, що його можна використати в Україні для покращення державної допомоги виробникам аграрної продукції.

По закінченні війни в Україні в час післявоєнного відновлення потрібно звернути увагу на диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, покращення інвестиційного клімату й забезпечення безпеки продовольства держави.

Створення нової сучасної моделі розвитку сільського господарства повинна об'єднати економічне зростання з стійкою екологією згідно з принципами сталого розвитку. Важливим завданням має стати розширення експорту товарної продукції, за рахунок підвищення обсягів готових продуктів харчування й напівфабрикатів. Необхідно розвивати переробні підприємства, а для цього потрібно більш активно залучати інвестиції.

ВИСНОВКИ

Глобальні процеси, які відбуваються нині у світі, потребують додаткових досліджень різних ситуацій стосовно їх перебігу. Особливу увагу в цих умовах необхідно приділити перспективам розвитку вітчизняного аграрного сектору.

Дослідивши дану тематику, ми виявили наступне:

1. Наукові праці багатьох вчених щодо виробництва і зовнішньоекономічної діяльності у аграрному секторі України переконують, що наша держава є провідною серед країн світу стосовно виробництва та експорту агропродовольчої продукції.

2. Досліджено, що національний аграрний сектор є потужним важелем створення продовольчої безпеки держави, формує значні обсяги експорту сільськогосподарської продукції й визначає добробут населення. Адже аграрний сектор України являє собою систему організаційно та технологічно зв'язаних галузей, діяльність яких спрямована на безперебійне виробництво рослинницької й тваринницької продукції, забезпечення населення країни продовольством, промисловість – сировиною та експорт надлишків продукції на світові ринки.

3. Сьогодні наша держава за допомогою впровадження ринкових механізмів господарювання, державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, пільгового кредитування, підвищила обсяги виробництва аграрної та продовольства майже в 1,8 рази, проти 2000 р. Вдалося створити високоприбутковий аграрний сектор за рахунок збільшення урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин.

4. Війна в Україні та її наслідки негативно вплинули на діяльність аграрних суб'єктів господарювання. Зменшилися посівні площі сільськогосподарських культур, що складають основу українського експорту, пошкоджено, або знищено інфраструктуру, сільськогосподарську техніку і обладнання. Проте, не зважаючи на завдану шкоду, Україна належить до двадцятки країн світу, у яких багато (33 млн га) найродючіших ґрунтів.

Міцна ресурсна база аграрного сектору забезпечує продовольчу безпеку держави й збільшує експортний потенціал. Україна є членом ФАО ООН, СОТ й багатьох інших міжнародних організацій, у яких розвитку сільського господарства надається пріоритетне значення. Сьогодні більшість вітчизняної агропродовольчої продукції направляється до країн Азії, Африки та Європейського Союзу. Наша держава суттєво покращила взаємовідносини з Європейським Союзом. Зона вільної торгівлі Україна - ЄС, покращує умови для експорту й імпорту, надходження інвестицій та валюти від продажу товарів.

5. Нами досліджено, що з часу укладання Угоди про Зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, в 2014–2021 роках загальний товарообіг продукції між ЄС та Україною склав більше 9 млрд дол. США, 73,0 % з них становив український експорт агропродовольства, що свідчить про його конкурентоспроможність на ринках Європи.

Останнім часом головні потоки експорту та імпорту агропродовольчої продукції Україна - ЄС концентруються у межах 60-70% з країнами з високим рівнем розвитку сільського господарства, зокрема, Німеччиною, Нідерландами, Францією, Польщею, Італією, Іспанією.

6. Значну частину експорту агропродовольчої продукції України до ЄС становили групи: «Зернові культури» – 37,5 % обсягу експорту за групами УКТ; «Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж» – 18,0 %; «Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження» – 17,6 %.

7. Згідно з Угодою про асоціацію Україна - ЄС, стосовно розвитку аграрного сектору і сільських територій в Україні, розроблено конкретні заходи стосовно адаптації законодавства, інституційної інфраструктури в аграрній сфері, контролю за якістю продуктів харчування згідно вимог адміністративної й регуляторної політики та практичного досвіду Європейського Союзу.

8. Перспективними для розвитку вітчизняного аграрного сектору в глобальних умовах є: гармонізація стандартів якості сільськогосподарської продукції, органічне землеробство, селекційна та племінна робота удосконалення переробної харчової промисловості, розвиток довкілля тощо.

9. Важливим є застосування кращого досвіду країн світу щодо здійснення діяльності в аграрному секторі, особливо державної підтримки аграрних форм господарювання, що здійснюється в розвинених країнах. Це засвідчує досвід США, ФРН, Франції, Великобританії, Нідерландів, Канади, Польщі, Данії, Литви тощо.

10. В майбутньому, розвиток аграрного сектору України – це модернізація економіки, аграрного сектору, модернізація технології виробництва, надходження іноземних інвестицій, організація нових робочих місць, покращення конкурентоспроможності українських виробників, вихід на міжнародні ринки.

11. Подальший розвиток вітчизняного аграрного сектору в умовах глобалізації передбачає впровадження у виробничі процеси досягнень НТП, передового досвіду, прогресивних форм організації праці.

12. Для подальшого розвитку аграрного сектору України актуальними є питання ресурсного забезпечення процесів виробництва, що залежать від обсягів імпорту енергоносіїв, нафтопродуктів, хімічних засобів захисту культур і тварин, мінеральних добрив, селекційного насіння, племінної птиці та худоби, обладнання для переробної промисловості, сільськогосподарської техніки тощо.

13. Аграрний сектор України потребує поєднання державної підтримки й ринкових інструментів, для удосконалення теорії і практики впливу держави на мікро- та макроекономічні процеси в сільському господарстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Likarchuk N., Andrieieva O., Likarchuk D., Bernatskyi A. Impression marketing as a tool for building emotional connections in the public administration sphere. *Studies in Media and Communication*. 2022. № 10 (1). P. 9–16.
2. Jurayevich M., Bulturbayevich M. Attracting Foreign Investment In The Agricultural Economy. *International Journal of Business, Law, and Education*. 2020. № 1.1. P. 1–3.
3. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1474/1420>
4. Резнік Н. П. Ефективність деривативів на світових біржових ринках / Н. Резнік. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2016. № 2. С. 147-151.
5. Голян В.А., Лучечко Ю.М., Гордійчук А.І., Шмаров Д.М. Комплексний розвиток сфери переробки сільськогосподарської сировини в контексті диверсифікації інвестиційних потоків в аграрний сектор. *Агросвіт*. 2020. № 9. С. 27–37.
6. Esposito B., Sessa M. R., Sica D., Malandrino O. Towards circular economy in the agri-food sector. A systematic literature review. *Sustainability*. 2020. № 12.18. URL: https://mdpi-res.com/d_attachment/sustainability/sustainability-12-07401/article_deploy/sustainability-12-07401-v3.pdf?version=1600160374
7. Velasco-Muñoz J. F., Mendoza J. M. F., Aznar-Sánchez J. A., Gallego-Schmid A. Circular economy implementation in the agricultural sector: Definition, strategies and indicators. *Resources, Conservation and Recycling*. 2021. № 170. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921344921002275>

8. Yang C., Ji X., Cheng C., Liao S., Obuobi B., Zhang Y. Digital economy empowers sustainable agriculture: Implications for farmers' adoption of ecological agricultural technologies. *Ecological Indicators*. 2024. № 159 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1470160X24001808>
9. Boltianska N., Skliar R., Komar A. Definition of priority tasks for agricultural development. The XIV International scientific-practical conference "Multidisciplinary research". 2020. P. 433–436.
10. Silvestri C., Silvestri L., Piccarozzi M., Ruggieri A. Toward a framework for selecting indicators of measuring sustainability and circular economy in the agri-food sector: a systematic literature review. *The International Journal of Life Cycle Assessment*. 2022. P. 1–39.
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. 2024. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
12. Халатур С., Качула С., Олексюк В., Кравченко М., Клименко С. Anti-crisis management as a basis for the formation of a financial mechanism for the sustainable development of agricultural business. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2023. № 5.52. P. 413–432.
13. Солоп А. П. Аграрний сектор України: сучасні виклики та можливості. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. № 20. С. 147–158.
14. Чернега І.І., Панахно Р.В. Управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 11(25). С. 447–458.
15. Прокопенко Н.І. Аграрний сектор у глобальній економіці: виклики та можливості в умовах сучасних економічних трансформацій. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 6. С. 123-129.
16. Prygara O., Nagachevska T. Model of Innovative Development of a Modern Enterprise. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv Economics*. 2018. №. 200. P. 33–41. DOI: <https://doi.org/10.17721/17282667.2018/200-5/5>.

17. Томашук І.В., Мулик М.В. Інноваційна складова конкурентоспроможності національних економік на сучасному етапі глобального розвитку. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Том 30 (69). №1. С. 78-83.

18. Брояка А.А., Хаєцька О.П. Сучасний стан та тенденції інноваційно інвестиційного розвитку підприємств харчової промисловості. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 7 (35). С. 53-64.

19. Maslak O., Grishko N., Pirogov D., Maslak M. Information analytical provision in formation of innovational projects portfolio of enterprises in the context of safety-oriented management. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020. № 22 Vol. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206610>. 2. P. 205-214.

20. Самойлик Ю.В., Вернигора М.В. Стратегічні перспективи розвитку агропродовольчого сектору в умовах глобальної циркулярної економіки. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences. 2023. № 318(3). С. 378-385. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-58>. URL: <https://herald.khmn.edu.ua/index.php/herald/article/view/614>.

21. Людвік І.І. Підвищення конкурентоспроможності АПК України через інноваційні стратегії: розробка та застосування моделей аналізу ефективності в умовах глобалізації. Економіка та суспільство. 2024. № 68. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-68-79.

22. Хаєцька О.П. Проблеми та перспективи глобалізації, глобальні проблеми людства. Економічний простір. 2024. № 189. С. 316-322. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-55>. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1430/1376>.

23. Miao I., Харченко Т. Покращення інноваційної стратегії управління агропідприємствами в умовах глобалізації. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2023. №52(5). С. 433–447.

24. Решитько Т.В. Розвиток міжнародних торговельних відносин аграрного сектору економіки України в контексті євроінтеграції. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 9(42). 2023. С. 117-124.
25. Марценюк О.В., Гаврилюк В.О., Озвенчук О.А. Організаційно економічне забезпечення інноваційного розвитку фермерських господарств. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 16. С. 184-190. DOI: 10.32702/23066814.2024.16.184.
26. Статистичні дані щодо обсягів світової торгівлі в розрізі країн галузей. Світова організація торгівлі. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm
27. Офіційний сайт Європейської бізнес асоціації. URL: <https://finpost.com.ua/news/11364>.
28. Офіційний сайт Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/article/open/id/6349>
29. Зеліско Н., Васирина О. Сучасні тенденції розвитку та функціонування аграрного бізнесу в Україні. Вісник ЛНАУ: Економіка АПК 2021 №28: 126-130.
30. Угода про асоціацію між Україною і Європейським Союзом. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/984011>.
31. Пугачов М. І. Аграрний сектор економіки в умовах інституційних змін. Економіка АПК. 2017. № 5. С. 12-18.
32. Кваша С. М., Файчук О. М., Файчук О.В. Європейська економічна інтеграція: навч. посіб. Київ : НУБіП, 2019. 282 с.
33. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи) / М. В. Присяжнюк та ін. Київ: ННЦ ІАЕ, 2019. 1008 с.
34. Миценко І.М. Решитько Т.В. Реформування земельних відносин в Україні: досвід зарубіжних країн. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Вип. 3(37) 2020. С. 25-34.

35. Гайдуцький П.І. Структурні перекоси і ризики в АПК. Економіка АПК. 2014. № 7. С. 38-46.
36. Власов В.І. Глобалістика: історія, теорія: монографія [у 2 т.] / Вінниця: ТОВ «Нілан–ЛТД», 2012. 570 с.
37. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: монографія / авт. кол.: М. Бетлій та ін.; за ред. О. М. Бородіної. Ужгород: ІВА, 2006. 496 с.
38. Решитько Т.В. Проблеми інвестування та кредитування аграрних підприємств України на рівні макроекономіки: зарубіжний досвід. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 6(39). 2021. С. 37- 46.
39. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції / Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. // Економіка АПК. - 2021. - № 8 - С. 6.
40. Трусова Н.В. Світовий досвід державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: Економічні науки. 2013. № 4 (24). С. 2.
41. Удосконалення державного управління розвитком аграрного сектору економіки та сільських територій України / Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. // Економіка АПК. - 2020. - № 11 - С. 6
42. Хірівський Р., Содома Р., Клебан О., Устиновська Т. Стратегія розвитку АПК України в умовах посилення міжнародної конкуренції. Вісник ЛНАУ: Економіка АПК. - 2021.- №28. - С. 184-191.
43. Зарубіжний досвід державного регулювання аграрного підприємництва / Русанюк В.В. // Економіка АПК. 2020. № 4. С. 121.
44. Globalisation and its discontents. / [Ed. by Smith S.] – DS Brewer, Cambridge. 2006. 214 p.
45. Scaling Up Access to Finance for Agricultural SMEs Policy Review and Recommendations. International Finance Corporation, 2011. 84 p.